

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Matěj Trávníček

**Personalizované poměrné
zastoupení na Novém Zélandu**

Diplomová práce

Praha 201

Autor práce: **Bc. Matěj Trávníček**

Vedoucí práce: **Prof. Dr. Miroslav Novák**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

TRÁVNÍČEK, Matěj. *Personalizované poměrné zastoupení na Novém Zélandu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 89 s. Vedoucí diplomové práce Prof. Dr. Miroslav Novák

Anotace

Diplomová práce pojednává o volebním systému pro volby Sněmovny reprezentantů Nového Zélandu. V úvodní části stručně představuje politický systém Nového Zélandu. Následně zkoumá současnou podobu volebního designu, jeho genezi a dopady přechodu od systému prvního v cíli k systému personalizovaného poměrného zastoupení. Koncentruje se na jednotlivé složky volebního systému, usiluje identifikovat jeho problematická místa a ve stručnosti představují alternativní návrhy volebního systému předložené voličům v referendech. Práce užívá metod volebních studií, zejména kvantitativního měření vlastností volebního systému a stranické struktury Sněmovny reprezentantů.

Annotation

The thesis is about New Zealand House of Representatives electoral system. In introductory part is briefly presented the political system of New Zealand. Then is currently used electoral system, its genesis and impacts of transition from the first past the post to mixed member proportional system researched. Thesis is in its effort focusing on segments of electoral system and trying to identify its problematic points and to introduce alternative electoral system proposed to the electors in referenda. The thesis is using the electoral studies methods, especially quantitative measuring of attributes of electoral system and party structure within the House of Representatives.

Klíčová slova

volební systém, Nový Zéland, referendum, reforma, personalizované poměrné zastoupení, systém prvního v cíli, navrstvení, alternativní hlasování, systém jednoho přenosného hlasu, politické strany, stranický systém, politický systém, volby

Keywords

electoral system, voting method, New Zealand, referendum, mixed member proportional, first past the post, supplementary vote, alternative vote, single transferable vote, political parties, party system, political system, elections

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. května 2012

Matěj Trávníček

Poděkování

Za nanejvýš trpělivé a precizní, vždy přínosné a k chaotickým metodám mé práce více než shovívavé vedení této práce velice děkuji nestoru české politologie Prof. Miroslavu Novákovi.

Za srdečnou a obětavou podporu nejen při psaní této práce a mém studiu ale i za jejich nezastupitelnou roli v mém životě z celého srdce děkuji mé rodině a blízkým. Život je cesta, jejíž cíl neznáme, ale vy jste přesto těmi nejlepšími průvodci, jaké si jen člověk může přát.

A zvláštní díky mamince, bez jejíž podpory bych patrně nesebral odvahu odejít studovat politologii a dnes bych tak nebyl tam, kde jsem.

Obsah

Úvod	8
1. Stručná charakteristika politického systému Nového Zélandu	10
1. 1. Ústavní rámec	10
1. 2. Velikost Sněmovny reprezentantů a délka jejího funkčního období	13
1. 3. Referenda	17
1. 4. Politické strany a stranický systém	19
1. 4. 1. Formování stranického systému	19
1. 4. 2. Současný formát stranického systému	23
2. Volební systém pro volby do Sněmovny reprezentantů Nového Zélandu do roku 1993	27
2. 1. Geneze volebního systému	27
2. 1. 1. Geneze systému prvního v cíli	27
2. 1. 2. Experiment s TRS	29
2. 1. 3. Problém klasifikace volebního systému	31
3. Změna k systému personalizovaného poměrného zastoupení	34
3. 1. Krize systému prvního v cíli	34
3. 2. Royal Commission on the Electoral System	38
3. 3. Referenda a změna volebního systému	42
3. 4. Stručné představení alternativních návrhů reformy	44
3. 4. 1. Navrštění	44
3. 4. 2. STV	45
3. 4. 3. Alternativní hlasování	45
4. Systém personalizovaného poměrného zastoupení	46
4. 1. Popis	46
4. 1. 1. Volební obvody	46
4. 1. 2. Volební formule	49
4. 1. 3. Uzavírací klauzule	50
4. 1. 4. Převíslé mandáty	52
4. 2. MMP v politologické teorii	57
4. 3. Účinky	61
4. 3. 1. Parlamentní štěpení 1993-1996	61
4. 3. 2. Efektivní počet stran a změna vládnutí	61
4. 3. 3. Proporcionalita	65

5. Budoucnost personalizovaného poměrného zastoupení	69
5. 1. Referendum 2011.....	69
5. 2. Předpokládané dopady variantních řešení	70
5. 3. Debata o změně	71
5. 4. Probíhající revize MMP	73
Závěr.....	75
Resumé.....	77
Summary	77
Seznam tabulek a grafů.....	78
Použitá literatura.....	79
Obecné zdroje	79
Periodické zdroje.....	81
Další zdroje.....	81
Seznam příloh.....	84
Příloha č. 1 – Seznam zkratk.....	85
Příloha č. 2 – Vzor hlasovacího lístku pro volby do Sněmovny reprezentantů Nového Zélandu	86
Příloha č. 3 – Aktuální jednomandátové volební obvody a jejich vítězové ve volbách v roce 2011	87
Příloha č. 4 – Vzor hlasovacího lístku pro referendum o volebním systému z roku 2011	88

Úvod

Politika a volby, křesla a hlasy nekončící řetězec střetů a soutěže, který nekončí nikdy a nikde, neboť všude tam, kde je život tam je i politika. V moderních liberálních demokraciích západního typu, ale i v zemích, kde se demokracie teprve pokouší úspěšně zakořenit, patří volební systém k meritu platných pravidel. Není divu, určuje totiž, jak budou vybíráni ti, kdo budou vládnout a skrze to i ovlivňuje, kdo bude vybrán. Pro komplexní pochopení jakéhokoli politického systému je proto absolutně nezbytné pochopit fungování platného volebního systému. A pro správné pochopení jakéhokoli volebního systému je potřeba znát nejen fungování volebních systémů obecně, ale i jejich konkrétní účinky a detailní úpravy v rozmanitých zemích.

Jednou z nejrozmanitějších zemí světa pak právě Nový Zéland, který navíc patří v politologické literatuře, obzvláště té věnované volebním studiím, k hojně citovaným příkladům volebních inovací, reforem i rozšiřování volebního práva.

Detailní podoba aktuálně užívaného volebního designu je však v české literatuře nepopsána. Zájemci o toto téma tak nemají možnost načerpat na jednom místě v ucelené formě potřebné informace a jsou odkázáni na prameny kusé či v lepším případě zahraniční. Právě referendum o změně volebního systému z listopadu roku 2011 se mi jevilo jako skvělá příležitost tento nedostatek napravit. Možná až příliš naivně jsem navíc i předpokládal, že se voliči vysloví pro změnu a já se tak budu moci detailně zmařit na vítěznou alternativu. Ostatně toto očekávání se určitým způsobem promítlo i do znění předloženého projektu. Člověk míní, voliči mění. Personalizované poměrné zastoupení zůstalo na Novém Zélandu zachováno. Na tuto skutečnost jsem při psaní práce zareagoval zvýšením mé koncentrace na popis a analýzu systému personalizovaného poměrného zastoupení a z daného důvodu jsem i upravil název.

Primárním cílem této práce je seznámit čtenáře s fungováním personalizovaného poměrného systému na Novém Zélandu a poskytnout tak akademické i laické obci vhled do fascinujícího volebního designu, který je nám znám především ze sousedního Německa.

Zároveň v této práci pokusím představit klíčové momenty vývoje volebního systému a zejména pak zásadní účinky směrem do stranického systému. Krátce se zaměřím i na popis v referendech předkládaných variant a pokusím se nastínit možné dopady jejich aplikace. Budu tak zkoumat jaký dopad mělo zavedení personalizovaného poměrného zastoupení na stranický systém, ale i jaký vliv měl na formování stranického systému prvním v cíli.

K analýze volebních systémů a jejich účinků budu užívat kvantitativní metody volebních studií. Konkrétně pak například měření proporcionality pomocí Loosemore-Hanby indexu, analýzu efektivního počtu stran či modely pracující s odlišnými proměnnými. V neposlední řadě se pokusím v praxi a na praktických příkladech aplikovat teoretické poznatky a závěry oboru volebních studií.

Doufám, že čtenáři bude má analýza přínosná a přispěje nejen k lepšímu poznání novozélandské politiky v českém prostředí, ale zejména k lepšímu pochopení fungování systému personalizovaného poměrného zastoupení.

1. Stručná charakteristika politického systému Nového Zélandu

1. 1. Ústavní rámec

Nový Zéland nemá, obdobně jako jeho někdejší metropole Spojené království, psanou ústavu, respektive lépe řečeno ústavu obsaženou v jednom dokumentu. Zdroji novozélandské ústavnosti tak je několik dokumentů a velké množství ústavních zvyklostí, které ovšem nemají charakter legálně vynutitelného práva.

Důležitou skutečností je, že na rozdíl od Austrálie, Spojených států nebo Kanady nemá Nový Zéland žádný všeobecný dokument, který by upravoval postavení parlamentu a zejména omezoval jeho moc. Podle New Zealand Bill of Rights Act 1990 je přípustná pouze určitá soudní přezkoumatelnost kroků exekutivy (Mulgan a Aimer 2004, 51-52). I tato skutečnost¹ patrně vedla Arenda Lijpharta k tomu, že označil Nový Zéland za více westminsterský než samotný Westminsterský² systém vládnutí známý ze Spojeného království (Lijphart 1984). Jiný politolog, Richard Mulgan³, v této souvislosti hovoří o „volební diktatuře“⁴ (Mulgan 1992). Nicméně, jak uvidíme později v této práci, právě změna volebního systému pro volby do Sněmovny reprezentantů, či přesněji přechod od většinového systému prvního v cíli k systému personalizovaného poměrného zastoupení, měla zásadní dopad na podobu povolebního složení Sněmovny reprezentantů a tím i na podobu a charakter novozélandských vlád.

Jedním ze základních dokumentů novozélandského ústavního pořádku, ale i novozélandské státnosti per se, je Smlouva z Waitangi z roku 1840. Tato je mnohdy považována za zdroj legitimní autority Koruny vládnout Novému Zélandu (Hayward 2010, 106).

¹ Nikoli existence New Zealand Bill of Rights Act 1990, ale prakticky neomezená moc tamního jednokomorového parlamentu.

² Svůj název tento model vládnutí ostatně získal právě dle názvu čtvrti, ve které sídlí a jejímž názvem je i označován britský parlament.

³ Richard Mulgan (narozen 1940) je profesorem politologie. Podrobně se zabývá politickým systémem Nového Zélandu. V současné době působí na Australian National University. V minulosti působil na University of Otago a University of Auckland.

⁴ V Originále „elective dictatorship“.

Smlouva byla uzavřena mezi kmenovými náčelníky⁵ na straně jedné a Jejím Veličenstvem královnou Anglie na straně druhé. Právě tato smlouva stála u počátku Nového Zélandu coby britské kolonie. Sestává přitom z pouhých tří článků. V prvních z nich předávají náčelníci suverenity Koruně. Druhý článek garantuje „plné exkluzivní a nenarušené vlastnictví“⁶ jejich majetku. A konečně třetí článek poskytuje Maorům práva britských poddaných. Nicméně kolem smlouvy se vyskytuje určitá kontroverze pramenící ze skutečnosti, že její originální vyhotovení existuje ve dvou jazykových mutacích, anglické a maorské. Přičemž tyto se vzájemně liší. Maorskou verzi textu lze vykládat tak, že smlouva ponechává náčelníkům pravomoc vykonávat správu a uplatňovat svou autoritu pod britskou ochranou (Hayward 2010, 105). Čili v maorské verzi smlouvy není jednoznačně zakotvena plná akceptace britské suverenity (Mulgan and Aimer 2004, 58-61).

Nejčistším a zároveň i nejdůležitějším příkladem snahy inkorporovat a lépe upravit ustavení ve smlouvě obsažené je Treaty of Waitangi Act 1975 (Hayward 2010, 108), který tak činí více než 100 let po ratifikaci smlouvy. Tento zřizuje kupříkladu Waitangi Tribunal, těleso, jehož účelem je projednávat případné porušení Smlouvy z Waitangi, ale i jejich principů⁷, a následně za účelem zjednání nápravy činit doporučení vládě.

Celkově je však politický systém, i systém práva na Novém Zélandu, ve velké míře odvozen od Británie. Další ze základních dokumentů upravujících vnitřní fungování Nového Zélandu, New Zealand Constitution Act 1852, který vešel v účinnost 17. ledna 1953, zřídil dvoukomorový parlament sestávající ze Sněmovny reprezentantů a Legislativní rady a další orgány vládnutí. V roce 1986 pak byl tento dokument nahrazen, když parlament přijal New Zealand Constitution Act 1986. Opět obdobně jako v Británii i na Novém Zélandu je ústavní

⁵ Zcela přesně: „Náčelníky Konfederace sjednocených kmenů Nového Zélandu a oddělenými a nezávislými náčelníky, kteří se nestali členy Konfederace“. V anglickém originále: „The Chiefs of the Confederation of the United Tribes of New Zealand and separate and independent chiefs who have not become members of the Confederation“.

⁶ V anglickém originále: „full exclusive and undisturbed possession“.

⁷ V praxi tedy de facto Smlouvu z Waitangi vykládat.

vývoj produktem dlouhodobého procesu. Kupříkladu historie Kabinetu sahá do roku 1856, kdy guvernér⁸ souhlasil, že svůj poradní sbor sestaví výhradně ze zvolených zákonodárců, kteří se budou ve svém sboru těšit většinové podpoře parlamentu. V neposlední řadě připomeňme v rámci popisu ústavního vývoje i rok 1947, kdy Nový Zéland přijal Westminsterský statut a stal se tak nezávislým státem (Mulgan a Aimer 2004, 61-63). Za další důležité dokumenty pak Mulgan a Aimer považují The State Sector Act 1988, Public Finance Act 1989 a Electoral Act 1993, který právě upravuje fungování volebního systému.

V současné době tak lze ve stručnosti Nový Zéland popsat jako unitární stát. Formou státního zřízení je monarchie. Přičemž země je v personální unii se Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska a monarcha⁹ je v zemi zastupován Generálním guvernérem¹⁰, jehož role je spíše formální a reprezentativní, délka jeho funkčního období není pevně stanovena. Generální guvernér jmenuje premiéra a na jeho návrh i další ministry, přičemž ve svém počínání je omezen vůlí parlamentní většiny. Jeho role tak je spíše formálně-stvrzující. Legislativní mocí disponuje jednokomorový parlament, Sněmovna reprezentantů, který může vyslovit vládě nedůvěru.

Určitým specifikem Nového Zélandu pak jsou jeho vztahy s dalšími územími. Přidruženými státy Nového Zélandu tak jsou Cookovy ostrovy a Niue. Dále pak Nový Zéland spravuje coby své teritorium Tokelau¹¹ a v souladu se Smlouvou o Antarktidě i Rossovu dependenci. Na všech těchto územích uplatňuje monarcha svou svrchovanost z titulu krále, respektive královny Nového Zélandu. Nicméně vzhledem k volebnímu systému do Sněmovny reprezentantů nemají tato území žádnou relevanci, nebudou se jimi proto v této práci dále zabývat.

⁸ Od roku 1917 Generální guvernér. V originále Governor-General.

⁹ V současnosti je jím královna Alžběta II.

¹⁰ V současnosti generálporučík Sir Jerry Mateparae.

¹¹ Skupina tří korálových atolů v jižním Pacifiku.

1. 2. Velikost Sněmovny reprezentantů a délka jejího funkčního období

Před zavedením mechanismu, který vedl k automatickému zvyšování počtu poslaneckých mandátů¹², byly počet poslanců a tím i velikost Sněmovny reprezentantů stanovovány rozhodnutím parlamentu. Z původních 37 poslanců se počet poslanců postupně zvyšoval. Nejvýraznější změna přišla v roce 1861, kdy byl počet poslanců navýšen o celých 43,24 %, tedy z 37 na 53. Následně byl od roku 1866 počet poslanců stanoven po dalším skokovém nárůstu na 70 a svého maxima dosáhl mezi roky 1881 až 1890, kdy ve Sněmovně reprezentantů zasedalo až 95 poslanců. V roce 1890 však přišla redukce. Počet poslanců byl snížen o 22,11 % z 95 na 74. Následně se v letech 1902 až 1969 ustálil na 67 let na počtu 80 poslanců. Přehledně zachycuje vývoj počtu poslanců v období od ustavení Sněmovny reprezentantů až do roku 1969 tabulka č. 1.

Důležitým v této souvislosti je zejména rok 186, kdy došlo k zavedení čtyř volebních obvodů pro Maory, původní obyvatelé Nového Zélandu. V dané době se na jednu stranu jednalo o velký pokrok ve vztahu mezi již tehdy většinovou populací¹³, nicméně velikost reprezentace byla naprosto neúměrná počtu příslušníků maorského etnika. Zatímco na 72 „evropských“ volebních obvodů připadalo 220 tis. obyvatel, na čtyři maorské obvody připadalo celkem mezi 40 až 50 tis. obyvateli (Atkinson 2003, 50). V průměru tak jeden zákonodárce zvolený v „evropském“ volebním obvodu reprezentoval přibližně 3 056 voličů, zatímco na jednoho zákonodárce zvoleného v maorském volebním obvodu připadalo mezi 10 a 12,5 tis. voliči.¹⁴

Zároveň je potřeba zdůraznit, že zavedení maorských volebních obvodů bylo ve své době vnímáno jako přechodné řešení, původně plánované dokonce pouze na pět let. Přičemž bylo předpokládáno, že maorské obyvatelstvo bude postupem času plně integrováno mezi

¹² Viz níže.

¹³ Tj. populací „evropského“ původu, v maorském jazyce „Pakeha“.

¹⁴ Přesné údaje o počtu maorského obyvatelstva nejsou známy.

nově usdlé obyvatelstvo a speciální reprezentace tak nebude potřebná. V praxi však maorské volební obvody vydržely s drobnými úpravami až do dnešních dnů. S tím, že až do roku 1969 byl jejich počet fixně stanoven na čtyři, zásada rovnosti zastoupení mezi „evropským“ a maorským obyvatelstvem tak nebyla de iure zajištěna.¹⁵

Tabulka č. 1 – Vývoj počtu poslanců v letech 1853 až 1969

Období	Počet poslanců	% změna oproti předchozímu stavu	Období	Počet poslanců	% změna oproti předchozímu stavu
1853-1861	37		1871-1876	78	+ 5,41
1861-1866	53	+ 43,24	1876-1881	88	+ 12,82
1866-1868	70	+ 32,08	1881-1890	95	+ 7,95
1868-1871	74	+ 5,71	1890-1902	74	- 22,11
(zavedení maorských volebních obvodů)			1902-1969	80	+ 8,11

Zdroj: Data z National Library of New Zealand, zpracování a výpočet autor

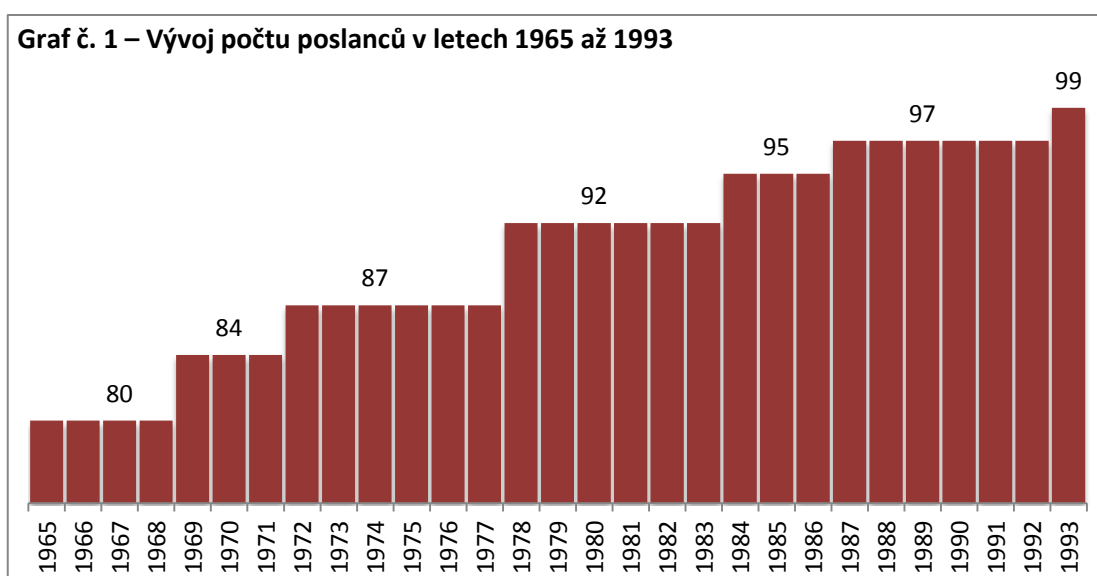
Od roku 1965 je počet poslanců přímo provázán s volebním systémem. Byl totiž stanoven fixní počet 25 poslanců určených k reprezentaci Jižního ostrova. Od tohoto čísla se následně odvíjel výpočet počtu všeobecných volebních obvodů na Severním ostrově, který každých pět let prováděla Representation Commission na základě pravidelného sčítání obyvatelstva. Počet obyvatel Jižního ostrova¹⁶ byl nejprve vydělen číslem 25, čímž byla vypočtena tzv. „South Island quota“. Touto kvótou byl následně dělen počet obyvatel Severního ostrova. Výsledek dělení byl následně zaokrouhlen na celé číslo. Tím byl zjištěn počet všeobecných volebních obvodů pro Severní ostrov. Obdobně byl počet maorského obyvatelstva dělen počtem maorských volebních obvodů, tedy číslem 4, čímž byl zjištěn průměrný počet voličů na jeden maorský volební obvod. Při následném určování hranic

¹⁵ Při určité konstelaci volební účasti a míře registrace však mohla rovnost nastat, nestalo by se tak však v důsledku naplnění vůle zákonodárce, ale spíše této vůli navzdory.

¹⁶ Mimo Maorské obyvatele.

volebních obvodů¹⁷ byla od roku 1956 povolena nanejvýš odchylka ve výši 5 % oproti kvótě, respektive průměrné velikosti volebního obvodu.

Vzhledem ke skutečnosti, že počet obyvatel Severního ostrova rostl rychleji než počet obyvatel Jižního ostrova, byl nevyhnutelným důsledkem způsobu výpočtu i nárůst počtu poslanců ve Sněmovně reprezentantů, tento nárůst zachycuje graf č. 1. Obdobný mechanismus zůstal zachován, jak uvidíme níže, i při aplikaci systému personalizovaného poměrného zastoupení.

Co se délky funkčního období Sněmovny reprezentantů týče, pak toto bylo na počátku její existence stanoveno jako pětileté. V roce 1879 však došlo ke zkrácení délky funkčního období na 3 roky. Přičemž jak udává Atkinson, toto zkrácení bylo ospravedlňováno v souvislosti se zrušením provincií. Vzrostl tak objem agendy parlamentu jakož i pozornost veřejnosti vůči němu (Atkinson 2003, 70).

Následně byla v roce 1934 délka funkčního období prodloužena na čtyři roky. Již o tři roky později, tedy v roce 1937 však bylo zavedeno zpět tříleté funkční období. Pokusy

¹⁷ Tyto úpravy prováděla Representation Commission sestávající z úředníků státní správy, a dále ze zástupců parlamentu, přičemž po jednom zástupci nominovala vláda a opozice, vždy po sčítání lidu, které se tradičně koná každých 5 let.

prodloužit délku funkčního období na čtyři roky pomocí referenda byly neúspěšné. V prvním referendu, které se na toto téma uskutečnilo 23. září 1967, se pro prodloužení vyslovilo pouze 31,9 % voličů. Druhé referendum, z 27. října 1990, pak přineslo obdobný výsledek, když pro prodloužení hlasovalo 30,7 % voličů.

Nutno podotknout, že tříleté období oslabuje pozici premiéra. Možnost rozpustit parlament totiž patří, obdobně jako v jiných zemích s Westminsterským modelem demokracie, k jeho nejsilnějším pravomocem. Tříleté funkční období velmi výrazně omezuje premiérovu možnost tohoto nástroje využít a zmenšuje mu tak manévrovací prostor. Toto lze vcelku jednoduše dokladovat na konkrétních datech. Porovnáme-li Nový Zéland s jeho někdejší domovskou zemí, Spojeným královstvím, kde je volební období dolní sněmovny stanoveno jako pětileté, v období od konce druhé světové války, tedy v letech 1945. Zjistíme, že v Británii proběhlo celkem 17 voleb do dolní sněmovny, zatímco na Novém Zélandu do Sněmovny reprezentantů celkem 23. Z toho předčasných bylo v Británii 13¹⁸, tj. 78,5 % z celkového počtu, zatímco na Novém Zélandu se v témže období jako předčasné uskutečnily pouze 3¹⁹ volby, tedy 13,04 % z celkového počtu. V průměru se britské volby do dolní sněmovny konají 14 měsíců před koncem pětiletého volebního období. Pokud bychom vzali do úvahy situaci spojenou se zablokovanou dolní sněmovnou z roku 1974, v důsledku které proběhly v jednom roce dvojí volby, a výpočet opravili tímto způsobem, dospěli bychom ke zjištění, že v průměru se volby do britské dolní sněmovny konají 12 měsíců před koncem volebního období. V případě Nového Zélandu, by se tak volby musely konat každé dva roky.

Mluvíme-li o délce volebního období, pak jistě stojí za pozornost zmínit, že ze 190 parlamentů s celkovým počtem 268 komor sdružených v Meziparlamentní unii užívá tříleté

¹⁸ V roce: 1950 (předčasné o pouhé 4 měsíce), 1951, 1955, 1959, 1966, 1970, 1974 únor – zablokovaný parlament), 1974 říjen, 1979 (předčasné o pouhých 5 měsících), 1983, 1987, 1992 (předčasné o pouhé 2 měsíce), 2001 a 2005. Jedinými volbami, které se uskutečnily po uplynutí celého pětiletého funkčního období, byly volby z let: 1950, 1964, 1997 a 2010.

¹⁹ V roce 1950 (předčasné o 14 měsíců), 1984 (předčasné o pouhých 5 měsících) a 2002 (předčasné o pouhé 4 měsíce).

funkční období pro jedinou či alespoň jednu komoru parlamentu vedle Nového Zélandu již jen osm zemí. Pro dolní komoru parlamentu jsou jimi Austrálie, Mexiko a Filipíny. Dále pak jednokomorové parlamenty Salvadoru a Nauru. Tříleté volební období bylo užíváno i v Libyi, která se však v současnosti zotavuje z občanské války, a bylo navrženo v Kataru pro volby do polovoleného Poradního koncilu, nicméně volby jsou pravidelně odkládány již od roku 2007.²⁰ Poslední zemí je Afghánistán, který aplikuje tříleté funkční období pro nepřímé volby své horní komory²¹. Kratší než tříleté volební období pak funguje jen v USA (pro volby do dolní komory, tj. Sněmovny reprezentantů) a v Mikronésii (jednokomorový parlament)²² (Inter-parliamentary Union 2011).

1. 3. Referenda

Důležitou součástí ústavního systému Nového Zélandu jsou referenda. Ostatně právě skrze referendum byl zaveden stávající volební systém. Referendum mohou být iniciována vládou a od roku 1993 i veřejností.²³ Nejstarší tradice sahá až k hlasování ohledně ustavování nových provincií z let 1858 až 1861 (Parkinson 2010, 573).

V letech 1896²⁴ až 1987 pak zároveň s parlamentními volbami probíhala lokální referenda o možnosti prodeje alkoholu²⁵. Ve vztahu k volebnímu systému je podstatná skutečnost, že lokální distrikty pro úpravu možnosti prodeje alkoholu byly totožné s volebními obvody do Sněmovny reprezentantů (toto se netýkalo maorských volebních obvodů). Právě tato souvislost měla zásadní vliv na úpravu hranic volebních obvodů, kdy bylo mnohdy vytyčování hranic primárně ovlivněno snahou umístit podniky prodávající alkohol do zón

²⁰ V současnosti jsou volby oficiálně plánovány na rok 2013.

²¹ Konkrétně se jedná o jednu třetinu zákonodárců volených okresními radami.

²² V současnosti je dále v účinnosti dvouleté funkční období i v Nepálu. V něm se však jedná o mimořádné Ústavodárné shromáždění, obdobně například jako v případě československého Ústavodárného Národního shromáždění z let 1946-48.

²³ A to podle Citizen Initiated Referenda Act 1993, pro vypsání referenda je nutné předložit podpisy 10 % registrovaných voličů, tedy 307,1 tis. voličů dle údajů k volbám do Sněmovny reprezentantů v roce 2011.

²⁴ První hlasování však proběhlo samostatně již v roce 1894 (Atkinson 2003, 101) a uzákoněno bylo již roku 1893 (Parkinson 2010).

²⁵ Liquor licensing referenda.

s prohibicí či naopak zajistit jejich vyjmutí. Toto hledisko bylo nezdědka silnější než ohledy na rovnost reprezentace či stranicko-politickou rovinnu úpravy hranic (Atkinson 2003, 102). Pro platnost těchto referend však bylo nezbytné, aby se hlasování zúčastnila nadpoloviční většina registrovaných voličů a zavedení prohibice pak bylo vázáno na dosažení kvóra ve výši 60 % odevzdaných platných hlasů. Dosažení tohoto kvóra navíc bylo komplikováno existencí celkem tří možností hlasování. Kdy volič mohl vedle úplné prohibice hlasovat pro pouhou redukci, tj. pro snížení počtu licencí pro prodej alkoholu. Ve výsledku tak byla úplná prohibice zavedena pouze na malém území, zejména pak v oblastech se silným vlivem presbyteriánství. Atkinson udává, že v roce 1908 bylo distriktů s úplnou prohibicí na celém Novém Zélandě pouhých 12 z celkového počtu 76 distriktů (Atkinson 2003, 101-102).

Z lokální úrovně byla referenda o prodeji alkoholu rozšířena počátkem 20. století, konkrétně roku 1911 na celostátní úroveň, kdy souběžně s lokálními referendy probíhalo i celostátní referendum. Pro zavedení prohibice však bylo i zde nutné dosáhnout 60 % většiny hlasů. Hned v prvním referendu se však pro tuto možnost vyslovilo „pouhých“ 55,83 % voličů (Atkinson 2003, 125). Pro úplnost dodejme, že úplná prohibice nebyla pro celé území Nového Zélandu – navzdory snahám abolicionistického hnutí – nikdy zavedena.

Z pohledu v této práci zkoumané matérie jsou podstatná jednak výše²⁶ zmíněná referenda o délce volebního období či o počtu poslanců a zejména o volebním systému²⁷. Těmito referendy se však budeme zabývat níže v kapitolách k tomuto účelu vyhrazených. Na tomto místě je podstatné pouze sdělit, že vzhledem ke skutečnosti, že aktuální volební systém²⁸ byl zaveden v důsledku hlasování v referendu a jakákoli zásadní změna volebního systému tak je za standardních podmínek realizovatelná opět referendem. V současné době probíhají expertní práce s cílem revidovat, ve smyslu odstranění sporných a problematických

²⁶ V předchozí kapitole.

²⁷ V originále „voting method“, nikoli „electoral system“!

²⁸ Tj. personalizované poměrné zastoupení, známé též pod zkratkou MMP.

míst volebního systému²⁹, přičemž finální zpráva by měla být předána v této věci resortně příslušnému ministru, tj. ministru spravedlnosti, k 31. říjnu 2012. Následně o dalším postupu rozhodne parlament (Electoral Commission 2012b).

Pro úplnost ještě v souvislosti s referendy zmiňme rok 1997, kdy se voliči v jimi iniciovaém referendu vyslovili pro redukci počtu poslanců ve Sněmovně reprezentantů z tehdy platných 120 na 99. Přestože se pro redukci vyslovilo 81,5 % voličů při volební účasti 82,8 %, nebyla tato redukce aplikována. Vyjma referend stran licencování alkoholu pak na Novém Zélandě proběhlo celkem 12 referend, z toho 4 byla úspěšně vyvolána občany.

1. 4. Politické strany a stranický systém

Politické strany tvoří nezbytnou a nenahraditelnou součást liberálně demokratických režimů (Novák 1997, 21). Klíčovou roli politických stran pro novozélandský systém parlamentního vládnutí ostatně zdůrazňují i Richard Mulgan a Peter Aimer (Mulgan a Aimer 2004). Bylo by proto chybné je v této úvodní části pominout. Navíc níže uvidíme, že změna volebního systému pro volby do Sněmovny reprezentantů, tj. přechod od většinového systému k systému poměrnému, měla zcela kruciólní dopad na podobu stranického systému Nového Zélandu. Na tomto místě proto ve stručnosti představím politické strany v současné době zastoupené ve Sněmovně reprezentantů Nového Zélandu. A zároveň se pokusím načrtnout strukturu stranického systému. Konkrétními dopady zavedení systému personalizovaného poměrného zastoupení stejně jako stranicko-politickými příčinami a okolnostmi této tranzice se budeme zabývat v následujících kapitolách.

1. 4. 1. Formování stranického systému

Stejně jako ve většině ostatních zemí západního civilizačního okruhu byla i na Novém Zélandě základní štěpná linie tvořena střetem mezi konzervativci a liberály. Od počátku

²⁹ Viz níže v kapitole „Budoucnost MMP“

aplikovaný volební systém, tj. systém prvního v cíli³⁰, měl zásadní vliv na podobu novozélandského stranického systému, již od jeho zárodečných fází. Obdobně jako v jiných zemích se systémem prvního v cíli kandidovali nejprve kandidáti jako nezávislí a až z logické potřeby zabezpečení parlamentní majority, určitého stupně koordinace a spolupráce a z důvodu zajištění opětovné volební podpory se začaly ustavovat politické strany (Novák 1997, 24-25).

Z hlediska Nového Zélandu jsou v tomto ohledu přelomové roky 1891 až 1892, kdy John Ballance³¹ založil National Liberal Federation³². Učinil tak právě za účelem usnadnění fundraisingu a centrální koordinace jednotlivých lokálních a jiných liberálních politických spolků (Atkinson 2003, 98-99). Tj. jednalo se o zřetelný příklad vzniku strany v souladu s institucionalistickým přístupem. V duchu Duvergerovy typologie se pak v daném případě jedná o stranu „volební a parlamentní“. Přičemž Novák v této souvislosti zdůrazňuje potřebu takové strany založit štáb nezávislý na vedení parlamentní frakce. Toto určitým způsobem klade jako jakousi podmínku sine qua non vzniku, respektive definice, daného subjektu coby politické strany (Novák 1997, 24-25). V novozélandském případě byla strana primárně ustavena jako jakási „servisní organizace“ a vedení parlamentní frakce v daném období vůbec nepřipouštělo možnost, že by vzniklá struktura určovala obsah parlamentní politiky (Atkinson 2003, 99). Postupem času se však i na Novém Zélandu tato tendence, tj. vytváření stranické politiky v určité opozici vůči politice jednotlivých zákonodárců, přirozeně prosadila.

Nutno podotknout, že v dané době, bylo na Novém Zélandu poměrně běžné hlásit se k liberálům a často tak ve volebních obvodech soutěžilo hned několik kandidátů proklamujících

³⁰ Podrobněji a přesněji viz níže.

³¹ John Ballance (27. března 1839v Glenavy, Ulster, Irsko – 27. dubna 1893 Wellington, Nový Zéland), v letech 1891 až 1893 premiér Nového Zélandu.

³² Podotkněme, že v angličtině termín „national“ nedisponuje nacionálním zabarvením, které bychom snad mohli podvědomě – obzvláště ve středoevropském prostoru – implikovat. Naopak jeho význam je spíše ve smyslu „celostátní“. Česky možno přeložit jako „Národní liberální federace“.

se za liberály a tento stav trval i po ustavení Národní liberální federace. Oponenti liberálů zároveň nezářídka vysílali vlastní „nastrčené“ kandidáty, kteří se hlásili k liberálům, s cílem dosáhnout štěpení liberálních hlasů a tím podpořit zvolení kandidátů právě z řad oponentů liberálů (Atkinson 2003, 116). Ustavení Národní liberální federace zároveň mělo i nepominutelný efekt ve vztahu k této záležitosti, kdy právě existence a vytváření oficiálních stranických kandidátů umožnila voliči snazší orientaci v poli kandidátů a tím i určité snížení rizika plynoucího ze štěpení liberálních hlasů.

Lze předpokládat, že oficiální stranická podpora, nikoli nezbytně materiální, ale i pouze verbální, mohla mít dopad na výsledek voleb. Ve svém důsledku tak byla i tato podpora prostředkem zvýšení loajality a disciplíny jednotlivých poslanců vůči straně a stranickým vůdcům.

National Liberal Federation přitom v tomto procesu sehrála roli určitého pionýra či jakési prvotní organizace, ze které se teprve vyvinula Liberal party. Konzervativní protiváha v podobě Reform Party byla formálně ustavena roku 1909.

Na Novém Zélandu jsme jako v dalších demokratických, či k demokracii spějících, zemích té doby v meziválečném období svědky postupného prosazování socialistické strany, v daném případě Labour Party, do stranického systému. Oficiálně byla založena v roce 1916, ale předcházely ji nejrůznější spolky na podporu dělnického hnutí či dělnických, respektive socialistických kandidátů. A právě nástup Labour Party měl za důsledek postupnou erozi dosavadního stranického systému orientovaného na soutěž mezi liberály a konzervativci.

Neexistence jednobarevné parlamentní většiny pak měla za následek vznik koaličních a menšinových vlád. Tento jev může mít v podmínkách systému prvního v cíli dvě různá řešení:

1. změna volebního systému – například případ Belgie, kde v roce 1899 došlo k přechodu k poměrnému volebnímu systému, v důsledku čehož liberálové setrvali ve stranickém systému (Chytilík 2005, 128),
2. překonání krize a obnova dvojstranického formátu v důsledku mechanismů dezercce a fúze (Duverger 1959).

Příklady obou těchto řešení nalezneme právě na Novém Zélandu. Situace z meziválečného období našla své vyřešení právě ve fúzi. Nejprve však došlo k určitému štěpení uvnitř Liberal Party. V roce 1927 se dominantní část strany pod vedením Sira Josepha Warda³³ a George Williama Forbese transformovala do United Party. Tato se ve volbách v roce 1928 překvapivě umístila na druhém místě, přičemž ale získala o jediný mandát v dolní komoře méně než vítězná Reform Party, ta si připsala zisk 28 mandátů³⁴. Nicméně díky podpoře Labour Party došlo po volbách k ustavení vlády v čele s Wardem, kterého v roce 1930 nahradil George William Forbes. Avšak vládnoucí koalice se rozpadla roku 1931 v důsledku vypuknutí hospodářské krize. Volby z téhož roku však přinesly předvolební spolupráci United a Reform Party. Tato byla motivována obavami z razantního nástupu Labour Party.

United Party tímto prokázala vysokou schopnost prosadit se v nově ustavené trojstranickém formátu a svůj značný koaliční potenciál. A přestože se ve volbách 1931 umístila ziskem 19 mandátů³⁵ až na třetím místě, setrval George Forbes ve funkci premiéra, podporovaného koalici United a Reform Party, a to až do roku 1935. Předvolební koalice United a Reform Party se replikovala, a to ještě v těsnějším spojení i ve volbách roku 1935.

A přestože tyto volby skončily debaklem a rozhodným, a historicky vůbec prvním, vítězstvím labouristů³⁶, došlo v roce 1936 ke sloučení obou stran v National Party (James 2010,

³³ Premiér z let 1906 až 1912 a 1928 až 1930.

³⁴ Labouristé získali 19 mandátů, 5 poslanců bylo zvoleno jako nezávislí a 1 reprezentoval Country Party.

³⁵ Oproti 28 pro Reform a 24 pro Labour Party.

³⁶ Získali 53 mandátů oproti 19 „koaličním“.

486) a následně i obnovení dvojstranického formátu volební soutěže. Nově však mezi National a Labour Party. Příklad druhého řešení rozebereme podrobně v následujících kapitolách.

1. 4. 2. Současný formát stranického systému

Pakliže byl pro stranický systém v období před I. světovou válkou a znovu v letech 1935 až 1993 typický dvojstranický formát soutěže a v mezidobí let 1919 až 1935 pak formát trojstranický, v podmínkách současného poměrného volebního systému³⁷ jsme svědky jednak nárůstu počtu relevantních stran, jakési „rozdrobenosti stranického systému“, praxe koaličních a menšinových vlád a v neposlední řadě i určité stranické specializace, tj. některé strany se orientují na oslovování poměrně úzkých skupin elektorátu.

Původní pilíře dvojstranického formátu, tj. National a Labour Party, tvoří hlavní složky na pravici, respektive levici stranického systému. Zároveň se ve stranickém systému vyskytují menší politické strany, které se prostorově nacházejí jak mezi těmito dvěma stranami, tak po jejich levici i pravici. Klasifikovat daný systém je však poměrně složité, neboť přestože zastoupením ve Sněmovně reprezentantů disponuje řada stran, v současné době 8, nelze hovořit o tom, že by systém vykazoval odstředivé tendence. Naopak směr soutěže je spíše dostředivý. Zároveň je nutné vzít v potaz, že zastoupení marginálních stran je dáno povahou volebního systému, zejména pak nastavením uzavírací klauzule. Podstatnou skutečností pak je, že v systému jsou v současné době, dle Sartoriho definice³⁸, relevantní všechny strany ve Sněmovně reprezentantů zastoupené, a to včetně stran disponujících jediným mandátem.

Zároveň i fakt, že ve velikosti, co se počtu mandátů v parlamentu týče, se nemožno malé strany s vítězem voleb téměř měřit, nahrává umírněnosti koaličního vyjednávání. Dominantní složka kabinetu totiž není vydána napospas velmi limitovanému okruhu

³⁷ K otázce klasifikace systému personalizovaného poměrného zastoupení podrobněji v následujících kapitolách. Na tomto místě je podstatná pouze skutečnost, že daný volební systém generuje poměrné výsledky.

³⁸ Relevantní je každá strana s koaličním potenciálem, tj. každá strana nutná či použitelná k dosažení absolutní většiny mandátů (Novák 2011, 569).

potenciálních koaličních partnerů, ale naopak se sama nachází při tvorbě koalic v matematicky nejsilnější pozici.³⁹ A konečně i fakt, že mezi relevantními stranami absentují antisystémové strany, mě vede k tomu, že současný stranický systém bych v rámci Sartoriho typologie klasifikoval jako umírněný pluralismus a to navzdory vysokému počtu relevantních stran.

Nutno zdůraznit, že dlouholetá praxe systému prvního v cíli a existence bipartismu, coby stranického formátu, přispěla k vysoké strukturaci stranického systému. Ostatně i Sartori při svém doplnění a jistém přeformulování Duvergera připouští, že může nastat situace, kdy obzvlášť silná systémová strukturace je sama o sobě nutnou a zároveň náhradní podmínkou dvojstranického formátu (Sartori 2001, 59).

Tabulka č. 2 – Parlamentní volby 2008 a 2011

Strana	2008		2011		Změna	
	% V	S	% V	S	% V	S
National	44,93	58	47,31	59	+2,38	+1
Labour	33,99	43	27,48	34	-6,51	-9
Green	6,72	9	11,06	14	+4,34	+5
NZ First	4,07	0	6,59	8	+2,52	+8
Maori	2,39	5	1,43	3	-0,96	-2
Mana	-	-	1,08	1	+1,08	1
ACT	3,65	5	1,07	1	-2,58	-4
United Future	0,87	1	0,60	1	-0,27	0
Progressive	0,91	1	-	-	-0,91	-1
Ostatní	2,47	0	3,38	0	+0,91	0
CELKEM	100	122	100	121	0	-1

Zdroj: Electoral Commission(www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

V tomto kontextu je potřeba připomenout, že v posledních dvou parlamentních volbách dosáhla National Party – poměrnému volebnímu systému navzdory – sama o sobě téměř většiny mandátů, v roce 2008 to bylo 58 mandátů z celkového počtu 122 a v posledních

³⁹ K dosažení většiny potřebuje získat nejmenší množství mandátů ze všech stran ve Sněmovně reprezentantů zastoupených.

volbách v roce 2011 pak dokonce 59 mandátů z celkového počtu 121.⁴⁰ K dosažení absolutní většiny ve Sněmovně reprezentantů tak National Party scházely pouhé 4, respektive 2 mandáty. Výrazně se tak přiblížila straně s většinovým posláním, tak jak ji chápe například Miroslav Novák (Novák 1997, 141-146, Novák 2011, 559-564). Přehledně zachycuje výsledky voleb z let 2008 a 2011 tabulka č. 2.

Podíváme-li se na rozložení politických stran Nového Zélandu v prostoru, tak se nejprve zaměříme na rozložení do tradičního dvojdimenzionálního pravolevého spektra. Za tímto účelem zpracovali politologové Shaun Bowler, Jeffrey A. Karp a Todd Donovan výzkum vycházející z dotazníkového šetření provedeného po volbách v roce 2002 mezi voliči. Na základě tohoto provedli analýzu pozic voličů jednotlivých stran. Za tímto účelem sestavili škálu od 0 do 10, kde 0 značí levici, 10 pravici a 5 střed. Jako nejlevicovější strana z výzkumu vzešli Zelení, kteří na dané škále dosáhli hodnoty přibližně 2,5, obdobně se umístila i Alliance, hodnotu 3 pak zaujímá levice sdružená pro tehdejší volby v Progressive Coalition, postavení levice na hodnotě 3,8 uzavírá Labour Party. V politickém středu, byť mírně vychýleném směrem doprava, nalezneme na hodnotě 5,7 United Future. Pravice je pak reprezentována na hodnotě 6,6 New Zealand First, 7 pro hlavní sílu pravice National Party a 7,5 pro libertariánskou ACT (Bowler, Karp a Donovan 2010).

Komplexnější přístup pak nabízí Richard Mulgan a Peter Aimer, kteří politické strany jednak umísťují do kvadrantů dvojdimenzionálního prostoru a zároveň pracují i s názorovými proudy uvnitř dvou nejsilnějších stran. Použitými dimenzemi jsou dimenze ekonomická, na které rozlišují mezi ekonomickým konzervatismem a liberalismem, a dimenze sociální, na které taktéž dělí strany na liberální a konzervativní v této oblasti. Jejich rozdělení tak lze shrnout následujícím způsobem:

- Sociální demokraté = Ekonomičtí konzervativci a zároveň sociální liberálové:

⁴⁰ Proměnlivý celkový počet mandátů je dán praxí převislých mandátů, které systém personalizovaného poměrného zastoupení generuje, podrobněji k tomuto fenoménu níže.

- Levice v Labour Party
- Aliance
- Progressive
- Zelení?
- Neoliberálové = Sociální i ekonomičtí liberálové:
 - Právce v Labour Party
 - Liberálové v National Party
 - ACT
- Nová pravice = Ekonomičtí liberálové a zároveň sociální konzervativci:
 - Konzervativci v National Party
 - United Future
- Intervencionističtí konzervativci = Ekonomičtí i sociální konzervativci:
 - Robert Muldoon⁴¹ a jeho nástupci v National Party
 - New Zealand First? (Mulgan a Aimer 2004, 249)

Za povšimnutí stojí, že National Party svými frakcemi pokrývá 3 ze 4 kvadrantů definovaných Mulganem a Aimerem. Příčiny této skutečnosti lze hledat v historii vzniku této strany, tj. v dualitě jejich liberálních a konzervativních kořenů. Přítomnost a labouristické pravice v neoliberálním kvadrantu pak souvisí s ideologickou proměnou strany a její politikou v 80. letech 20. století, kdy prosazovala – i pod vlivem ekonomické situace – protržní reformy a liberalizační opatření, jejichž obdobu bychom mohli nalézt například u tehdejších konzervativců pod vedením Margaret Thatcherové ve Spojeném Království či u amerických republikánů vedených Ronaldem Reaganem. Oba tyto státníky bychom však nejspíš v daném schématu zařadili do kvadrantu Nové pravice.

⁴¹ Robert David Muldoon (25. září 1921 až 5. srpna 1992). V letech 1975 až 1984 premiér a zároveň ministr financí Nového Zélandu. Leader National Party v letech 1974 až 1984.

2. Volební systém pro volby do Sněmovny reprezentantů Nového Zélandu do roku 1993

2. 1. Geneze volebního systému

2. 1. 1. Geneze systému prvního v cíli

Od prvních voleb do Sněmovny reprezentantů v roce 1853 byl na Novém Zélandu používán systém prvního v cíli. Nikoli však výlučně v jednomandátových volebních obvodech. Z celkového množství 37 poslanců, bylo v jednomandátových obvodech voleno pouze 13 zákonodárců. Devět volebních obvodů bylo dvoumandátových⁴² a 2 volební obvody byly třimandátové⁴³. V těchto volbách nebylo užito tajné hlasování. Stejně tak bylo aktivní volební právo omezeno na muže starší 21 let. Aplikován byl i majetkový cenzus.

V roce 1867 došlo k ustavení čtyř speciálních volebních obvodů pro původní obyvatelstvo, Maory. Volby v těchto obvodech proběhly o rok později a aktivním volebním právem disponovali všichni maorští muži starší 21 let. Tyto maorské volební obvody⁴⁴ se územně překrývaly se všeobecnými volebními obvody⁴⁵, respektive bylo mezi ně rozděleno území celého Nového Zélandu, a původně byly pouze dočasným řešením zajištění maorské reprezentace. Již roku 1876 však bylo rozhodnuto o zachování tohoto původně provizorního řešení (Elections New Zealand 2005). Čtyři Maorské volební obvody, s původními názvy a úpravami jejich vzájemných hranic, tak existovaly až do posledních voleb se systémem prvního v cíli v roce 1993.

V roce 1870 bylo poprvé představeno tajné hlasování, přičemž povinným se stalo od roku 1890 ve všeobecných volebních obvodech a teprve od roku 1937 v maorských volebních

⁴² Volební obvody: Auckland Suburbs, Dundin Country, Hutt, Christchurch Country, Northern Division, Pensioner Settlements, Southern Division, Town of Nelson a Waimea.

⁴³ City of Auckland a City of Wellington.

⁴⁴ Nesoucí názvy: Northern Maori, Southern Maori, Western Maori a Eastern Maori.

⁴⁵ V originále „general electorates“.

obvodech. Roku 1879 bylo volební právo rozšířeno na všechny muže starší 21 let. Stalo se tak 12 let poté, co stejné právo obdrželi maorští muži pro volbu v maorských volebních obvodech. Prvními volbami se všeobecným volebním právem pro muže se uskutečnily v roce 1881. Zároveň byly v těchto volbách vůbec poprvé užity výlučně jednomandátové volební obvody. Tento rok je dále významný i z toho důvodu, že byla zavedena kvóta zvýhodňující venkovské volební obvody. Tato umožňovala, aby venkovské volební obvody byly menší, co se počtu voličů týče, až o 25 % oproti městským volebním obvodům. Celková nerovnost při hlasování tak byla, navzdory zavedení všeobecného volebního práva, zachována. Výše této kvóty se v čase změnila. Roku 1887 byla snížena na 18 %, aby byla hned roku 1889 zvýšena na 28 %. Zrušena byla až roku 1945 (Elections New Zealand 2005).

V roce 1889 byly opět obnoveny vícemandátové volební obvody, které byly ustaveny na území čtyř největších sídel.⁴⁶ Vícemandátové obvody byly s konečnou platností zrušeny až roku 1903. V roce 1889 byla zároveň zrušena možnost vícečetného hlasování. Toto opatření se na Maory vztahovalo od roku 1893. Ve stejném roce bylo zavedeno i aktivní volební právo pro ženy starší 21 let. Nový Zéland se tak stal vůbec první zemí na světě, která všeobecné volební právo pro ženy na celostátní úrovni zavedla⁴⁷ (Chytilek, a další 2009). Pasivní volební právo bylo ženám přiznáno roku 1919.

V roce 1956 byl přijat Electoral Act, který uzákonil, že pro změnu volebního systému ale i případnou novelizaci tohoto zákona je nutné dosáhnout většiny 75 % všech poslanců nebo souhlasu nadpoloviční většiny voličů hlasujících v referendu. Toto opatření zakonzervovalo podobu volebního systému na dlouhá léta. Co se volebního práva týče, pak věková hranice pro

⁴⁶ Tj. Auckland, Wellington, Dunedin a Christchurch.

⁴⁷ Vůbec první bylo však, tehdy ještě teritorium, Wyoming, kde ženy disponovaly všeobecným volebním právem již od roku 1869. Nicméně například v českých zemích, respektive v tehdejší Habsburské monarchii, mohly ženy disponovat volebním právem taktéž a to v případě, že byly daňovými poplatníky či vlastnily velkostatek. Pro zajímavost dodejme, že v roce 1912 byla zvolena vůbec první poslankyní ve střední Evropě Božena Víková-Kunětická. Stalo se tak ve volbách do českého zemského sněmu ve volebním obvodu Nymburk-Mladá Boleslav (Hrabánková 2000).

aktivní volební právo byla snížena nejprve v roce 1969 na 20 let a následně v roce 1974 na 18 let.

Co se teoretického uchopení systému prvního v cíli týče, pak snad nejčastějším soudem o něm je, že vede k většinovým vládám a koherentní opozici. Ostatně toto přesvědčení odráží i jeden z „Duvergerových zákonů“, který tvrdí, že systém prvního v cíli vede k bipartismu a alternaci dvou nezávislých stran (Duverger 1954, 205). Jako další důležité vlastnosti systému prvního v cíli pak Reynolds, Reilly a Ellis mimo jiné uvádějí, že produkuje teritoriálně i funkcionálně rozprostřené strany, redukuje zastoupení extrémistických stran, vytváří zvláštní vztah mezi poslancem a volebním obvodem, umožňuje uspět i nezávislým kandidátům či podprezentovává regionálně neukotvené menšiny (Reynolds, Reilly a Ellis 2005, 36-45).

2. 1. 2. Experiment s TRS⁴⁸

Výjimkou z praxe fungování systému prvního v cíli pro volby do Sněmovny reprezentantů představují volby z let 1908 a 1911. V roce 1908 byl totiž přijat Second Ballot Act, který měnil dosavadní systém prvního v cíli na dvoukolový systém absolutní většiny. V případě, že žádný kandidát nezískal většinu hlasů, konalo se o týden později druhé kolo, do kterého postoupili 2 kandidáti s nejvyšším počtem hlasů. V případě venkovských volebních obvodů mohla být lhůta pro konání druhého kola prodloužena na 2 týdny. V roce 1913 byla přijata legislativa, která zaváděla zpět systém prvního v cíli. Dle pravidel dvoukolového volebního systému se tak uskutečnily volby pouze v roce 1908 a 1911, přičemž druhé kolo se týkalo pouze „evropských“ volebních obvodů (Foster 2009). V těchto volbách se druhé kolo konalo ve 23 volebních obvodech v roce 1908 a ve 30 z celkového počtu 76 volebních obvodů. Přičemž vliv na celkový výsledek byl vcelku malý, když byl zvolen kandidát z druhého místa – tj. došlo ke změně výsledku volby v daném volebním obvodu oproti použití systému prvního v cíli – v roce 1908 v 8 případech a v roce 1911 dle Fostera v 5 a dle Atkinsona v 11 případech.

⁴⁸ Two round system – dvoukolový volební systém.

Přičemž Atkinson udává, že tato skutečnost měla mizivý dopad na výsledek ve smyslu celkového rozvržení sil (Foster 2009, Atkinson 2003, 116-117).

Nutno podotknout, že zavedení dvoukolového volebního systému bylo prosazeno liberály, kteří si od něj slibovali řešení své progresivně se zhoršující situace. Tato souvisela s nástupem sociálně demokratického hnutí, které bylo umocňováno i rozšiřováním volebního práva.⁴⁹ Mezi uvažované a vážně projednávané varianty té doby tak patřily návrhy na zavedení následujících volebních systémů: alternativní hlasování⁵⁰, systém jednoho přenosného hlasu (STV) či systém proporčního zastoupení, konkrétně dle Hareovy formule⁵¹ (Atkinson 2003, 116). Liberálové si od této reformy slibovali zachování, případně i posílení své pozice ve stranickém systému. Atkinson s těmito důvody poměrně přesvědčivě polemizuje, když upozorňuje na fakt, že dvoukolový systém z hlediska liberálů často řešil jejich problém s nedostatkem stranické disciplíny a první kolo tak mnohde plnilo funkci primárních voleb uvnitř nedostatečným způsobem institucionalizovaného liberálního hnutí. A zároveň mělo sloužit i k určité konsolidaci opozice, z čehož si liberálové slibovali právě utužení vlastní stranické disciplíny. A skutečně právě v daném období – konkrétně v roce 1909 – došlo k formálnímu ustavení konzervativní Reform party. Nicméně právě konzervativní vůdci byli schopni úspěšně mobilizovat konzervativní voliče k volbě labouristů s cílem oslabit liberální vládu.

Již po druhých volbách s TRS v roce 1911 proto začala liberální vláda připravovat zrušení tohoto řešení (Atkinson 2003, 116-118). Konzervativní vláda Reform party, která se chopila moci po volebním vítězství v roce 1911, pak znovu otevřela otázku podoby volebního systému. Opět tak byla vážně diskutována možnost zavedení proporčního volebního systému,

⁴⁹ Viz výše.

⁵⁰ Tj. přechod od kategorického k ordinálnímu hlasování. Alternativní hlasování bylo v roce 1918 zavedeno pro volby do dolní komory v Austrálii (Chytilík, Šedo, a další 2009, 133-134, Atkinson 2003, 116).

⁵¹ Tj. $q = \frac{V}{S}$, viz seznam zkratk.

alternativního hlasování i systému jednoho přenosného hlasu. Přičemž tyto diskuse byly s různou intenzitou vedeny až do voleb v roce 1935, kdy ještě v předvolební kampani slibovali labouristé změnu volebního systému, nicméně po jejich volebním vítězství diskuse na dlouhou dobu utichly (Atkinson 2003, 125). Jedinou změnou v tomto období tak bylo opuštění TRS a návrat k systému prvního v cíli.

2. 1. 3. Problém klasifikace volebního systému

Jak již bylo řečeno výše, původně volby neprobíhaly výhradně v jednomandátových volebních obvodech. Používaly byly i obvody vícemandátové a to zejména ve městech.⁵² V těchto vícemandátových volebních obvodech, disponoval volič tolika hlasy, kolik bylo v daném obvodu volených kandidátů. Zvoleni pak byli kandidáti s nejvyšším dosaženým počtem hlasů. Jednalo se tedy o aplikaci systému blokového hlasování.⁵³ Zároveň až do roku 1871 bylo ve vícemandátových obvodech možné kumulovat hlasy, tj. fakticky v nich platil volební systém kumulovaného hlasování (Chytilík, Šedo, a další 2009, 180). Změnu této praxe, tj. odstranění možnosti kumulace hlasů, s sebou přinesl Regulation of Elections Bill 1870, který zároveň zavedl tajné hlasování (Atkinson 2003, 55).

Přechod k výhradně jednomandátovým volebním obvodům byl výsledkem určitého v čase rozloženého procesu, který byl završen roku 1903. Podíváme-li se proto na období let 1853 až 1903, zjistíme, že hodnotit volební systém v tomto období jako systém prvního v cíli, je

⁵² Viz kapitola 2. 1. 1. Geneze systému prvního v cíli.

⁵³ Toto označení pro daný volební systém užívají například Reynolds, Reilly a Ellis (Reynolds, Reilly a Ellis 2005, 44-47). Naproti tomu například Caramani užívá termínu vícečetné hlasování (multiple vote) (Caramani 2000). Chytilík, Šedo, Lebeda a Čaloud pak pro tento volební systém užívají pojmenování „neomezené hlasování“ („unlimited vote“), když termín blokové hlasování vyhražují pro stranické blokové hlasování, tj. volební systém, ve kterém volič disponuje jedním hlasem, který odevzdává kandidátní listině, respektive volební straně, přičemž v daném volebním obvodu jsou zvoleni kandidáti vítězné volební strany (Chytilík, Šedo, a další 2009, 163, 172). Termín neomezené hlasování je však poněkud nešťastný, neboť – zejména v kontextu a jistém protikladu s omezeným hlasováním (limited vote) – implikuje situaci, kdy volič disponuje větším množstvím hlasů, než kolik činí počet v daném obvodu volených osob. Takovýto systém je velmi teoretický a v praxi lze při jeho užití oprávněně předpokládat značné problémy, nicméně i přesto, že mi není znám případ jeho užití, domnívám se, že je vhodnější dané pojmenování, tj. neomezené hlasování, vyhradit pro tento – znovu zdůrazňuji – spíše teoretický volební systém. Tento může nalézt určité využití např. ve volbách v různých profesních a jiných organizacích, zejména pak ve své modifikaci negativní volby. Tj. může být nápomocen k identifikaci kandidátů, kteří vzbuzují největší odpor.

přínejmenším problematické. Podíl poslanců ve vícemandátových obvodech na celkovém počtu poslanců byl totiž více než výrazný, konkrétně jej lze odvodit z tabulky č. 3.

Tabulka č. 3 – Volby 1853 až 1902 a vícemandátové volební obvody

Volby	Volební obvody				Poslanci				Podíl FPTP in %
	M=1	M=2	M=3	CELKEM	M=1	M=2	M=3	CELKEM	
1853, 1855	13	9	2	24	13	18	6	37	35,14
1860-1	34	8	1	43	34	16	3	53	64,15
1866	53	7	1	61	53	14	3	70	75,71
1871	66	6	0	72	66	12	0	78	84,62
1875-6, 1879	60	11	2	73	60	22	6	88	68,18
1881, 1887	95	0	0	95	95	0	0	95	100,00
1890, 1893, 1896, 1899	62	0	4	66	62	0	12	74	83,78
1902	68	0	4	72	68	0	12	80	85,00

Zdroj: Data z National Library of New Zealand, zpracování a výpočet autor

V období let 1853 až 1903⁵⁴ byly pro volby do Sněmovny reprezentantů kombinována většinová technika systému prvního v cíli se semiproporčními technikami, mezi které Chytilék, Šedo, Lebeda a Čaloud řadí jak blokové⁵⁵, tak kumulované hlasování. Podíl mandátů volených odlišným způsobem než většina ve volbách, ve kterých bylo užito kombinace dvou technik, činil minimálně 15 % z celkového počtu obsazovaných mandátů. Massicotte a Blais hovoří o tom, že aby bylo možné volební systém klasifikovat jako smíšený, je nezbytné, aby bylo odlišným způsobem obsazováno alespoň 5 % mandátů. Přičemž ale předpokládají, že se u smíšených systémů jedná o kombinaci většinové techniky s technikou poměrnou (Massicotte a Blais 1999).

Tato jejich podmínka byla na Novém Zélandu splněna, co se výše podílu týče. Odlišnost co se kombinace týče, nepokládám za zásadní, neboť vyjdeme-li v souladu s Chytilkem, Šedem, Lebedou a Čaloudem (Chytilék, Šedo, a další 2009) z předpokladu, že existují 4 různé techniky

⁵⁴ S výjimkou voleb z roku 1881 a 1887.

⁵⁵ V jejich názvosloví „neomezené hlasování“.

alokace mandátů, tj. většinová, poměrná, semiproporční a smíšená, kdy smíšená je taková, která kombinuje v jednom volebním systému dvě a více technik předchozích, dojdeme nevyhnutelně k závěru, že v uvažovaných volbách byl na Novém Zélandu strigo sensu užíván smíšený volební systém. Z hlediska typologie bychom jej přitom mohli zařadit mezi volební systémy koexistence (Chytilík, Šedo, a další 2009, 242-243).

Konkrétně bychom dané období mohli na základě voleb do Sněmovny reprezentantů rozdělit následujícím způsobem:

- 1853 a 1855: koexistence systému prvního v cíli s kumulovaným hlasováním s převahou kumulovaného hlasování,
- 1860-1 a 1866: koexistence systému prvního v cíli s kumulovaným hlasováním s převahou systému prvního v cíli,
- 1871, 1875-6 a 1879: koexistence systému prvního v cíli s blokovým hlasováním s převahou systému prvního v cíli,
- 1881 a 1887: systém prvního v cíli,
- 1890, 1893, 1896, 1899 a 1902: koexistence systému prvního v cíli s blokovým hlasováním s převahou systému prvního v cíli.

Nicméně vzhledem ke skutečnostem, že v daném období neprobíhaly volby v podmínkách dostatečně strukturovaného stranického systému a i s ohledem na to, že rozdíl ve velikosti volebních obvodů⁵⁶ byl v absolutním vyjádření velmi malý, nelze předpokládat, že by existence smíšeného systému, navíc po většinu času s dominantní složkou jednomandátových obvodů⁵⁷, nějak zásadním způsobem poznamenala nebo ovlivnila systém vládnutí, proces strukturace stranického systému či měla nějaký zásadní dopad na utváření konečné podoby volebního

⁵⁶ Obvody byly jedno-, dvou- a třímandátové.

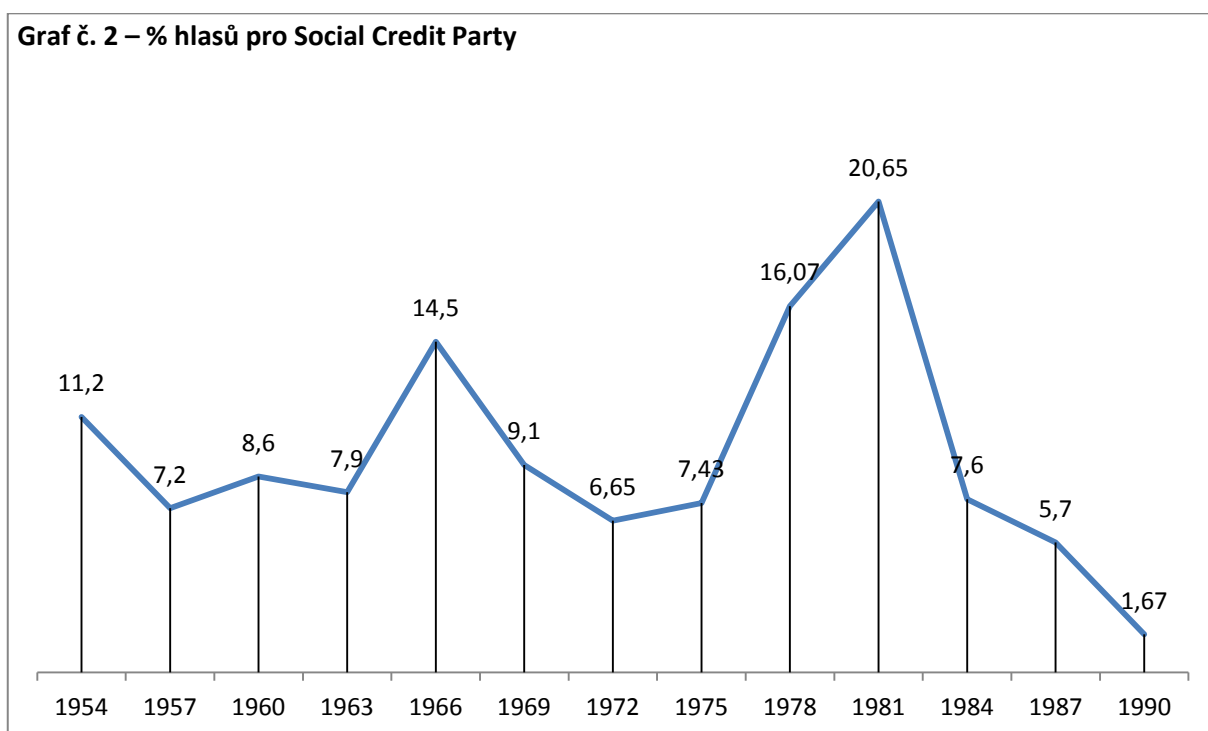
⁵⁷ Dvou- a třímandátové obvody byly užívané zejména ve městech. V období 1890 až 1903 byly třímandátové obvody použity pro 4 největší města, tj. Auckland, Wellington, Christchurch a Dunedin. A to primárně z důvodu problematičnosti vedení hranic v území měst a s tím spojené registrace voličů. Vícemandátové volební obvody tak spíše než nástroj volebního inženýrství existovaly, jako výraz určitého pragmatického řešení situace.

designu. Naopak tuto okolnost je nutné chápat spíše jako jednu z řady okolností v procesu zavádění systému prvního v cíli.

3. Změna k systému personalizovaného poměrného zastoupení

3. 1. Krize systému prvního v cíli

V období po druhé světové válce zprvu systém prvního v cíli naplňoval přirozená očekávání. Vedl k jednobarevným většinovým vládám, koherentním parlamentním opozicím a umožňoval i bezproblémovou alternaci. Po volbách v roce 1951 tak dosavadní labouristickou vládu Petera Fräsera⁵⁸ nahradila vítězná National Party vedená Sidneyem Hollandem, která byla vystřídána zpět labouristy po volbách z roku 1957. V období prvních 5 poválečných voleb⁵⁹ tak došlo k alternaci oběma směry.

Ve volbách 1946, 1949 a 1951 dokázaly National Party a Labour Party dokonce společně získat hlasy více než 99 % voličů. Postupně však schopnost obou stran úspěšně

⁵⁸ Do voleb však stranu vedl již nový lídr a pozdější premiér (1957-1960) Walter Nash.

⁵⁹ Z let: 1946, 1949, 1951, 1954 a 1957.

oslovovat takto široké množství voličů slábla a stranický systém se pomalu začal propadat do krize. Ta své určité vyjádření našla ve vzniku Social Credit Party, která již od svého vzniku v roce dokázala dosahovat dvouciferné voličské podpory. Přehledně zachycuje zisky Social Credit Party graf č. 2. Přes relativní úspěch u voličů, se však strana nedokázala relevantním způsobem prosadit do Sněmovny reprezentantů. Ve volbách v letech 1966 a 1978 získala jediný mandát a ani volby v roce 1981, ve kterých získala celých 20,65 % hlasů, nepřinesly výraznou změnu, když si připsala zisk 2 mandátů, kterýžto výsledek zopakovala i ve volbách v roce 1984, a to navzdory tomu, že v těchto volbách dosáhla „jen“ 7,6 % hlasů.

Social Credit Party zjevně doplatila na nedostatečnou koncentraci svých voličů v prostoru. Zároveň na jejím příkladu můžeme vidět psychologické⁶⁰, respektive omezující⁶¹, účinky působení volebního systému. Poté, co byl v podstatě „enormní“ volební zisk přetaven volebním systémem v přikázání pouhých 2 mandátů, strana ztratila velkou část svých voličů. Lze předpokládat, že důležitou roli sehrálo i opakování zkušenosti, kdy ve volbách v roce 1978 strana získala 16,07 % hlasů. Tj. voliči se od strany odvrátili poté, co se nadvakrát prokázal – řečeno se Sartorim – reduktivní účinek volebního systému (Sartori 2001).⁶²

Za povšimnutí ovšem stojí rovněž fakt, že Social Credit Party byla schopna v systému setrvávat v relativní síle po celou dobu období let 1954 až 1987. Právě tento fakt, tj. neschopnost National, ale zejména Labour Party⁶³, získat voliče Social Credit Party, je jasným příznakem a potvrzením eroze dvojstranického formátu.

Další příklad eroze můžeme nalézt v roce 1989, kdy odpadlík od Labour, poslanec Jim Anderton založil NewLabour Party. Dle názvu však nelze tuto stranu ideologicky ztotožňovat s vizí tzv. New Labour Tonyho Blaira. Andertonova strana byla programově založená na

⁶⁰ Řečeno s Duvergerem (Duverger, Duverger's Law: Forty Years Later 1986).

⁶¹ Řečeno se Sartorim (Sartori 2001).

⁶² Duverger prakticky by tento účinek nazval účinkem mechanickým (Duverger, Duverger's Law: Forty Years Later 1986, Chytilík, Šedo, a další 2009, 56).

⁶³ Zejména proto, že Labour Party měla k Social Credit Party ideologicky blíže.

odmítnutí liberalizačních opatření a protržních reforem prováděných tehdejší labouristickou vládou Davida Lange a zejména jejím ministrem financí Rogerem Douglasem a volala po „návratu“ k tradiční labouristické politice a programu.⁶⁴ V roce 1990 obdržela sice jen 5,17 % hlasů, nicméně pro následující volby se Andertonovi podařilo vytvořit koalici s názvem Aliance⁶⁵, která dokázala v následujících volbách v roce 1993 získat 18,21 % hlasů.

Svého konkurenta získala v pravé části politického spektra i National Party, když v roce 1983 založil movitý podnikatel Bob Jones New Zealand Party a ve volbách v následujícím roce dokázal získat hlasy 12,2 % voličů. Motiv Jonesových kroků byl obdobný jako v případě Jima Andertona, byla jím paternalistická politika vlády tehdejšího premiéra a lídra National Party Roberta Muldoona. Přestože Jonesova strana nezískala ve Sněmovně reprezentantů žádné z křesel, dokázala způsobit dostatečný odliv voličů od National Party, v důsledku kterého zvítězila Labour Party a Robert Muldoon, který byl leaderem National Party od roku 1974, po volbách v roce 1984 rezignoval. New Zealand Party v dalších volbách již nekandidovala. V roce 1993 ještě před volbami založil Muldoonův ideový následovník a ministr pro záležitosti Maorů z let 1990 až 1991 Winston Peters stranu New Zealand First, která se vymezovala proti ekonomickému liberalismu kabinetu National Party v čele s premiérem Jimem Bolgerem. Petersova strana získala ve volbách 8,40 % hlasů.⁶⁶

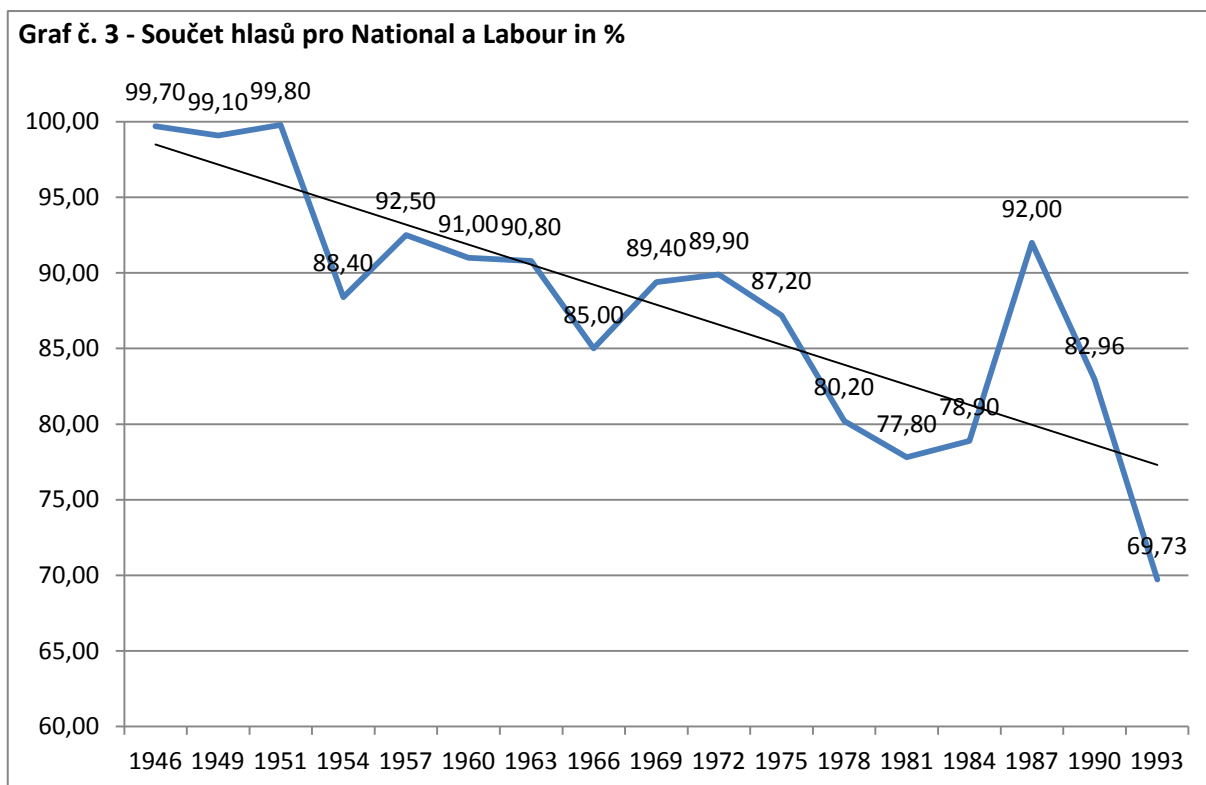
Jak National, tak Labour Party tak evidentně v čase ztratily schopnost udržovat si podporu svých voličů a nelézat v rámci odlišných vnitrostranických názorových proudů program všeobecně akceptovatelný stranickým elektorátem, stranickými elitami i členskou základnou. To vedlo v obou polovinách politického spektra k odstředivým tendencím a erozi bipartismu. Toto lze ilustrovat například na grafu č. 3, který zachycuje součet procentuálních zisků dvou hlavních stran, tj. National a Labour Party, v období od voleb v roce 1946 do voleb

⁶⁴ Více k tomuto tématu například (Mulgan a Aimer 2004) nebo (Aimer 2010).

⁶⁵ Vedle NewLabour Party se skládala z Democratic Party (nový název původní Social Credit Party) a z Green Party.

⁶⁶ Více k tomuto tématu například (Mulgan a Aimer 2004) nebo (James 2010).

v roce 1993. Z něj můžeme jasně vidět postupný propad jejich společné volební podpory včetně trendu s jistými korekcemi a vzepětím v roce 1987, kdy strany dokázaly v součtu získat 92 % hlasů, následovaným prudkým propadem až na úroveň 69,73 % ve volbách roku 1993. Tyto však proběhly již po referendu z roku 1992, tj. eroze a dezintegrace stran byla podpořena očekávanou změnou volebního systému.⁶⁷

Zároveň s určitou krizí stranického systému postihla Nový Zéland i krize logiky volebního systému. Legitimita systému prvního v cíli totiž do značné míry stojí na předpokladu, že vítězná strana získá většinu mandátů v dolní sněmovně, kterážto ji umožní sestavit jednobarevnou vládu odpovědnou jak parlamentu, tak i voličům. Přičemž princip odpovědnosti je posílen, protože na rozdíl od praxe koaličních vlád nedochází k rozmělnění zodpovědnosti. Případná ztráta reprezentativnosti systému pak může být vnímána jako daň za vznik efektivní a akceschopné vlády. Tato logika však byla na Novém Zélandu silně narušena poté, co ve dvou po sobě následujících volbách získala namísto vítězných labouristů většinu mandátů National

⁶⁷ Podle nového volebního systému se však volilo až v roce 1996

Party, strana druhá v pořadí. Příčina této skutečnosti pramenila z nerovnoměrného teritoriálního rozložení elektorátu obou stran. Výsledky těchto voleb přehledně zachycuje tabulka č. 4.

Tabulka č. 4 – Volby 1978 a 1981

	1978			1981		
	% V	S	A	% V	S	A
National	39,82	51	1,29	38,77	47	1,32
Labour	40,41	47	1,17	39,01	43	1,20
Social Credit	16,07	1	0,06	20,65	2	0,11
Ostatní	3,7	0		1,57	0	

Zdroj: Electoral Commission(www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

Z téže tabulky můžeme vidět, že v obou případech došlo k nadreprezentaci jak Labour, tak National Party. K tomuto měření jsme použili advantage ratio, tj. „A“. Tento nástroj představili Rein Taagepera a Matthew Shugart. Vypočítá se jako podíl získaných mandátů a hlasů⁶⁸ (Taagepera a Shugart 1989, 68). Vidíme zároveň, že v obou volbách došlo k výrazné podreprezentaci Social Credit Party, kdy právě na její úkor získaly vlivem působení volebního systému zastoupení obě nejsilnější strany. Atkinson v souvislosti s volbami v roce 1981 zároveň zdůrazňuje i skutečnost, že byly prvními volbami od roku 1928, ve kterých žádná ze stran nezískala více než 40 % hlasů (Atkinson 2003, 197). Tato skutečnost dále prohloubila krizi FPTP, neboť umožňovala zpochybnit jeho legitimitu, respektive legitimitu z voleb vygenerované většiny.

3. 2. Royal Commission on the Electoral System

V roce 1985 ustavila labouristická vláda Royal Commission on the Electoral System⁶⁹ (dále jen „Komise“). Položíme-li si spolu s americkým politologem Richardem Katzem otázku: „Proč vítězové mění pravidla hry, kterou vyhrávají?“, můžeme si spolu s ním z řady

⁶⁸ Obojí v procentuálním vyjádření.

⁶⁹ Česky lze přeložit jako „Královská komise pro volební systém“, nicméně v textu se budeme držet originálního anglického názvu.

předkládaných možností odpovědět, že: „Vítězové voleb z doby t se domnívají, že jejich vítězství ve volbách v čase $t + 1$ je ohroženo“ (Katz 2005). Jedním z motivů ustavení Komise totiž byly právě i negativní zkušenosti z voleb z let 1978 a 1981⁷⁰. Labour Party, či minimálně její ministr spravedlnosti, který Komisi jmenoval, Geoffrey Palmer, si totiž nepochybně uvědomovala, že stávající systém pro ni není výhodný natolik, jako pro National. Nicméně radikální změna volebního systému nebyla předpokládána a nebylo jí nakloněno – s výjimkou Palmera – vedení ani jedné ze dvou nejsilnějších stran (Atkinson 2003, 201).

Komise sestávala ze soudce nejvyššího soudu Johna Wallace (předseda), ústavního právníka Kennetha Keitha, odborníka na statistiku Johna Darwina a politologů Richarda Mulgana a Whetumaramy Werety, který v komisi zároveň reprezentoval maorskou menšinu. Okruh zájmu komise byl stanoven velmi široce. Volební systém byl pouze jedním z několika témat. Ve své práci Komise umožnila i zapojení veřejnosti, celkem obdržela a projednala 804 písemných doporučení, zároveň uspořádala řadu veřejných slyšení (Atkinson 2003, 204). V roce 1986 pak vydala svou zprávu s marketingově přitažlivým názvem: „Towards a Better Democracy“⁷¹. V ní obšírně analyzovala nejen fungování volebního systému, ale systematicky se zabývala i financováním politických stran, délkou funkčního období Sněmovny reprezentantů či možností zavedení občany iniciovaného referenda, ale i případnému obnovení druhé komory parlamentu.

Ve svých závěrech Komise doporučila přechod k personalizovanému poměrnému systému⁷², přičemž rozhodnutí doporučila učinit v referendu. Toto se mělo dle doporučení komise konat před anebo zároveň s volbami v roce 1987. Své doporučení přitom zdůvodňovala možností zachovat tradiční systém jednomandátových obvodů a zároveň překonat disproporcionalitu systému prvního v cíli. Velký důraz ve své argumentaci Komise kladla na své

⁷⁰ Viz výše.

⁷¹ Český „Směrem k lepší demokracii“.

⁷² Mixed Member Proportional (MMP).

přesvědčení, že MMP povede ke zvýšení reprezentace žen, Maorů a dalších menšin a speciálních skupin obyvatel a že celkově bude lépe reflektovat složení novozélandské společnosti. Systém personalizovaného poměrného zastoupení pak dokonce označila za „nejlepší volební systém pro současné i budoucí potřeby Nového Zélandu (Atkinson 2003, 204-205).

Ke svému doporučení Komise dospěla na základě analýzy tehdy platného stavu a odlišných variant řešení přičemž nejprve definovala kritéria, dle kterých volební systémy hodnotila. V případě, že by definovala kritéria odlišně či použila zcela jiná, je nanejvýš pravděpodobné, že by dospěla k odlišným závěrům. Na toto ostatně naráží i někdejší premiér a leader National Party Jim Bolger, který tvrdí, že Komise si nejprve určila závěry (Bolger 2001, 26). Dodejme, že Komisi zvolený axiomatický přístup je velmi blízký teorii sociální volby a její škole zkoumání volebních systémů. Metoda posuzování jednotlivých volebních systémů plně odpovídá charakteru srovnávacích studií, jak jej spolu s Grofmanem definují Chytilek, Šedo, Lebeda a Čaloud (Chytilek, Šedo, a další 2009, 69). Právě normativitu plynoucí z definice jednotlivých kritérií lze chápat jako z hlediska politické vědy slabé místo práce Komise. Toto je ještě zvláště skutečností, že normativní rozměr nebyl dán politickým zadáním, ale Komise, tedy voliči nevolený orgán bez politického mandátu, jej do své práce vnesla o své vlastní vůli.

Celkem stanovila Komise 10 kritérií, které s výjimkou jednoho rozdělila do tří skupin:

1. Potřeby skupin a zájmů ve společnosti:

- a. Rovnost ve vztahu k politickým stranám – tj. počet přikázaných mandátů by měl být proporcionální ve vztahu k hlasům získaným ve volbách;⁷³
- b. Efektivní reprezentace menšin a zvláštních zájmových skupin – tj. výsledek voleb by měl reflektovat „signifikantní charakteristiky voličstva, jako pohlaví, etnicitu, socioekonomickou třídu, bydliště a věk“;

⁷³ Tímto kritériem Komise jednoznačně handicapovala všechny většinové techniky.

- c. Efektivní reprezentace Maorů – tj. volební systém by měl zaručit – s ohledem na historii a na Smlouvu z Waitangi – reprezentaci Maorů;
 - d. Politická integrace – tj. volební systém by měl podporovat vzájemnou toleranci odlišných zájmů.
2. Rovnováha mezi potřebami a zájmy jednotlivých voličů:
- e. Efektivní reprezentace voličů – tj. volební systém by měl podporovat blízké kontakty a zodpovědnost mezi poslanci a jejich voliči;
 - f. Efektivní voličské participace – tj. volební systém by měl být voličům srozumitelný a měla by být zajištěna rovnost hlasů.
3. Účinky volebního systému na politické instituce:
- g. Efektivní vláda – tj. volební systém by měl umožnit odpovědné vládnutí a stabilita, jak ve vládě, tak při alternaci;
 - h. Efektivní parlament – tj. volební systém by měl produkovat takový parlament, který dokáže kompetentně vykonávat svou funkci;
 - i. Efektivní strany – tj. volební systém by měl vzít na vědomí politické strany a pomoci jim při výkonu jejich esenciální úlohy v moderních zastupitelských demokraciích.⁷⁴

A konečně desátým kritériem byla „Legitimita“ – tj. volební systém by měl být uznáván jako spravedlivý a rozumný a měly by být respektovány výsledky jeho působení (The Royal Commission on Electoral System 1986, 11-12).

Co se dalších doporučení týče, pak zmiňme reprezentaci Maorů, kde není bez zajímavosti, že Komise doporučovala zrušit separátní maorské volební obvody. Maorská reprezentace tak měla být do budoucna dle Komise zajišťována skrze výjimku z uzavírací

⁷⁴ V době vzniku zprávy nebyly na hlasovacích lístcích uvedeny názvy ani zkratky názvu stran, volič volil vyškrtnutím přebytečného množství kandidátů. Přidání názvů stran na hlasovací lístky prosadila v minulosti Labour Party. Platilo v letech 1975 až 1980.

klauzule. Ta měla být dle Komise stanovena na zisk 4 % hlasů, přičemž neměla být použita v případě Maorských stran (Atkinson 2003, 205). Dodejme, že uzavírací klauzule byla nakonec stanovena na zisk 5 % hlasů nebo vítězství v alespoň jednom jednomandátovém volebním obvodu. A dále pak, že maorské volební obvody zůstaly zachovány.⁷⁵

Zároveň Komise doporučila zvýšit počet poslanců na 120 a prodloužit funkční období Sněmovny reprezentantů na 4 roky. Zvětšení Sněmovny reprezentantů proběhlo v souvislosti se změnou volebního systému. K prodloužení délky funkčního období však nedošlo, neboť tento návrh nebyl v roce 1990 schválen voliči v referendu, když se pro vyslovilo jen 30,7 % voličů při volební účasti 82,4 %. Z dalších nerealizovaných návrhů Komise připomeňme, že doporučovala omezit pravomoc premiéra rozpustit parlament (The Royal Commission on Electoral System 1986, 295-297).

3. 3. Referenda a změna volebního systému

Doporučení Komise se nesetkaly s nijak vřelým přijetím ze strany politických elit, nicméně na straně veřejnosti se těšily určité oblibě, zejména, co se volebního systému týče. Již v červnu 1986, tedy před tím než v prosinci téhož roku Komise zveřejnila svá doporučení, totiž došlo k ustavení iniciativy na podporu změny volebního systému, které si dalo název Electoral Reform Coalition⁷⁶. V hnutí se sdružili jednotlivci a osoby napříč politickým spektrem a začali lobovat za referendum o změně volebního systému v intencích doporučených Komisí. V debatě leaderů politických stran před volbami v roce 1987 slíbil tehdejší labouristický premiér usilující o obhájení své funkce David Lange vypsání referenda, po vítězných volbách však dané slovo nedodržel. A referendum o změně volebního systému se i přičiněním Electoral Reform

⁷⁵ Došlo však k úpravě určení jejich počtu, viz níže.

⁷⁶ Česky „Koalice pro volební reformu“.

Coalition stalo jedním z témat předvolební kampaně v roce 1990. V ní leadeři obou nejsilnějších stran⁷⁷ slíbili konání referenda ještě před volbami v roce v 1993.

Vítězná National Party Jima Bolgera svůj slib dodržela a na 19. září 1992 bylo svoláno nezávazné referendum, ve kterém byly voličům položeny dvě otázky:

1. zda si přejí ponechat v platnosti volební systém prvního v cíli,⁷⁸
2. který z následujících alternativních volebních systémů preferují.

Příčemž nabízenými možnostmi ve druhé části byly:

1. Navrstvení⁷⁹
2. STV⁸⁰
3. Personalizovaný poměrný systém⁸¹
4. Alternativní hlasování⁸²

Pro změnu volebního systému se vyslovilo 84,72 % voličů proti 15,28 %, které byly pro zachování systému prvního v cíli. Z nabízených alternativ s přehledem zvítězil personalizovaný poměrný systém, který získal platné hlasy 70,51 % voličů. Pro navrstvení se vyslovilo 5,55 %, pro STV 17,37 % a pro alternativní hlasování 6,56 % voličů. To vše při volební účasti 55,2 % (Elections New Zealand 2009).

Následně se 6. listopadu 1993 uskutečnilo závazné referendum, ve kterém se voliči rozhodovali mezi systémem prvního v cíli a MMP. Při volební účasti 85,2 % voličů, zvítězilo MMP těsnou většinou 53,9 % ku 46,1 % pro systém prvního v cíli. Od následujících voleb v roce 1996 tak Nový Zéland pro volby do Sněmovny reprezentantů užívá MMP. Příčemž přijatý

⁷⁷ Jim Bolger za National a Mike Moore za Labour.

⁷⁸ Výroky, se kterými mohli voliči vyslovit svůj souhlas, zněly v části A: „Volím zachování současného systému prvního v cíli“ nebo „Volím změnu volebního systému“.

⁷⁹ Užívám typologii Chytilka, Šeda, Lebedy a Čalouda (Chytilek, Šedo, a další 2009, 48), v originále byla tato možnost pojmenována, jako „Supplementary Member System“

⁸⁰ Single Transferable Vote, česky systém jednoho přenosného hlasu.

⁸¹ V originále Mixed Member Proportional, dále též formou zkratky jako MMP.

⁸² Užíván názvosloví Chytilka, Šeda, Lebedy a Čalouda (Chytilek, Šedo, a další 2009, 126).

Electoral Act 1993 zakotvil, že další změna volebního systému musí být schválena buď referendem, nebo pro ni musí hlasovat 75 %, tj. minimálně 90⁸³, poslanců.⁸⁴

Někdejší premiér Jim Bolger, za jehož vlády obě referenda proběhla, ve své době patřil k odpůrcům změny volebního systému. Argumentoval přitom tím, že poměrné zastoupení poskytne některým stranám skrze koaliční vyjednávání vliv disproporční jejich významu a počtu hlasů získaných ve volbách (Bolger 2001, 27). V této souvislosti není bez zajímavosti zmínit, že samotný předseda Komise John Wallace nepředpokládal, že by ke změně volebního systému došlo tak brzy. Naopak odhadoval, že potrvá přibližně dekádu, než se vládoucí strana rozhodne vypsat referendum (Wallace 2002).

Reynolds, Reilly a Ellis charakterizují novozélandskou reformu jako kombinaci expertního návrhu a referenda (Reynolds, Reilly a Ellis 2005, 15-16). Reynolds s Ellisem ji pak řadí do tzv. „čtvrté vlny“ volebních reforem, které spojují s vlnami demokratizace (Chytilík, Šedo, a další 2009, 107-109).

3. 4. Stručné představení alternativních návrhů reformy

Všechny návrhy předložené v referendu vycházely ze zprávy Komise, která je rozpracovala coby alternativní možnosti řešení volební reformy.

3. 4. 1. Navrstvení

Vydeme-li z typologie Massicota a Blaise pak navrstvení představuje smíšený systém nezávislé kombinace (Massicotte a Blais 1999). Volič v daném systému disponuje dvěma hlasy, přičemž v obou složkách je užit odlišný systém distribuce mandátů, zpravidla se jedná o kombinaci poměrné a většinové složky. V praxi se navrstvení užívá například při volbě dolní komory parlamentu na Litvě.

⁸³ Při „standardní“ velikosti Sněmovny reprezentantů, tj. v situaci, kdy neexistují převislé mandáty.

⁸⁴ Viz čl. 268, odst. 2 Electoral Act 1993.

Návrh aplikace tohoto systému na Novém Zélandu předpokládal distribuci 90 mandátů v jednomandátových volebních obvodech systémem prvního v cíli a proporční distribuci 30 mandátů modifikovanou metodou Sainte-Laguë kandidátním listinám na celostátní úrovni. Přičemž počítala s užitím uzavírací klauzule ve výši 5 % hlasů (The Royal Commission on Electoral System 1986, 38-39).

3. 4. 2. STV

Systém jednoho přenosného hlasu představuje méně obvyklý proporční volební systém. Návrh reformy předpokládal vytvoření přibližně 40 nejčastěji pětimandátových volebních obvodů, přičemž nejmenší volební obvody měly být třímandátové a největší sedmimandátové (The Royal Commission on Electoral System 1986, 44).

Ve volbách s užitím STV volič seřadí kandidáty dle pořadí svých preferencí. Po sečtení všech platných hlasů je vypočtena Droopova kvóta, tj. $q = \frac{H}{M+1} + 1$, kde H je celkový počet platných odevzdaných hlasů a M počet v daném volebním obvodu přidělovaných mandátů. Následně jsou sečteny první preference a kandidáti, kteří dosáhli kvóty, jsou zvoleni. Hlasy odevzdané nad rámec kvóty jsou přerozděleny dle dalších preferencí dosud nezvoleným kandidátům. Nedojde-li tímto postupem k obsazení všech mandátů, je eliminován kandidát s nejmenším množstvím prvních preferencí a nezvoleným kandidátům jsou na základě dalších preferencí přerozděleny jeho hlasy. Tento proces se opakuje, dokud nedojde k obsazení všech mandátů. V praxi se STV používá například pro volbu dolní komory v Irsku, Severoirského shromáždění, australského senátu či pro volbu parlamentu na Maltě.

3. 4. 3. Alternativní hlasování

Alternativní hlasování si lze představit jako aplikaci systému jednoho přenosného hlasu v jednomandátovém volebním obvodu. Volič opět seřadí kandidáty dle svých preferencí. Poté jsou sečteny platné hlasy a první preference. Zvolen je kandidát, který obdrží nadpoloviční většinu hlasů. Není-li takový, je eliminován kandidát s nejnižším počtem prvních preferencí a

jeho hlasy jsou na základě dalších preferencí přerozděleny kandidátům, kteří „zůstali ve hře“ o mandát. Tento postup se opakuje do té doby, dokud některý z kandidátů nedosáhne nadpoloviční většiny hlasů. Alternativní hlasování se používá například pro volbu dolní komory v Austrálii a na Fidži. Existují varianty alternativního hlasování, které se liší podle toho, kolik preferencí musí volič udělit, aby byl jeho hlas uznán platným.⁸⁵

4. Systém personalizovaného poměrného zastoupení

4. 1. Popis

4. 1. 1. Volební obvody

Volební systém vychází a do velké míry kopíruje podobu volebního designu užívanou v Německu pro volby do Spolkového sněmu. Volič disponuje dvěma hlasy, přičemž jedním volí v jednomandátovém volebním obvodu a druhým volí kandidátní listinu podávanou na celostátní úrovni. Přičemž kandidáti se mohou voleb účastnit jak ve volebním obvodu, tak centrální kandidátní listině. A tato je uzavřená, tj. volič nedisponuje žádným preferenčním hlasem.⁸⁶ Určení počtu volebních obvodů pak probíhá stejně jako v případě předchozího systému prvního v cíli⁸⁷ avšak s dvěma rozdíly:

1. počet mandátů pro Jižní ostrov je stanoven na 16 a
2. počet maorských volebních obvodů není fixován na 4, ale je dopočítáván stejným způsobem jako počet všeobecných volebních obvodů pro Severní ostrov.

Tj. počet oprávněných voličů⁸⁸ na Jižním ostrově je vydělen číslem 16. Tím je vypočtena kvóta pro Jižní ostrov. Následně jsou touto kvótou děleny počty voličů a Severního ostrova a maorských voličů. Výsledek je zaokrouhlen na celé číslo, čímž je zjištěn počet volebních obvodů

⁸⁵ Více o těchto variantách například (Chytilek, Šedo, a další 2009, 129).

⁸⁶ Personalizace volby je zajištěna skrze volbu v jednomandátovém volebním obvodu.

⁸⁷ Viz výše.

⁸⁸ Tj. včetně neregistrovaných voličů.

v daném segmentu. Při konkrétním vytyčování hranic jednotlivých volebních obvodů je povolena odchylka od průměru nanejvýš ve výši 5 %.

Zároveň dle článku 35, odst. 3, písmena f) Electoral Act 1993 musí hranice všeobecných volebních obvodů respektovat stávající hranice volebních obvodů, zájmy komunity, dopravní obslužnost, topografické vlastnosti a případně další dopady na život voličů. Shodně hovoří i článek 45, odst. 6, který stanovuje tyto podmínky ve vztahu k maorským volebním obvodům. Přičemž ale explicitně klade důraz na respekt ke kmenové struktuře maorského obyvatelstva.

Počet volebních obvodů je tak proměnlivý a vzhledem ke skutečnosti, že obyvatel Severního ostrova na celkové populaci v čase roste, zvyšuje se v čase i počet volebních obvodů na Severním ostrově a tím i celkový počet jednomandátových volebních obvodů v rámci MMP (Mulgan a Aimer 2004, 99-100). Toto je ostatně patrné z tabulky č. 5 nebo 6.

Tabulka č. 5 – Počty jednomandátových volebních obvodů

Volby	Jižní ostrov	Severní ostrov	Maorské volební obvody	CELKEM	Podíl na celkové velikosti* (in %)
1996	16	44	5	65	54,17
1999	16	45	6	67	55,83
2002	16	46	7	69	57,50
2005	16	46	7	69	57,50
2008	16	47	7	70	58,33
2011	16	47	7	70	58,33

* Bez započítání převislých mandátů

Zdroj: Electoral Commission(www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

Vidíme, že celkový počet volebních obvodů se od voleb v roce 1996 zvýšil o 5 a zároveň došlo i k nárůstu počtu maorských volebních obvodů. Celkový podíl jednomandátových volebních obvodů na velikosti Sněmovny reprezentantů tak stoupl z 54,17 % na 58,33 %. Je nutné si uvědomit, že právě tento podíl má přímý dopad na pravděpodobnost vzniku převislých mandátů, neboť tato roste se zvyšováním počtu jednomandátových volebních

obvodů.⁸⁹ V dlouhodobém horizontu, za předpokladu zachování stávajícího trendu vývoje počtu voličů, je stávající mechanismus neudržitelný. Jestliže v současném stavu přibývají obvody tempem jeden volební obvod za každé 3 roky, pak by počet jednomandátových volebních obvodů dosáhl 120, tedy 100 % mandátů, v roce 2161. Následně by zvolený mechanismus začal generovat větší počet jednomandátových volebních obvodů, než kolik činí celkový počet mandátů ve Sněmovně reprezentantů. Nicméně již mnohem dříve by došlo k faktickému zhroucení logiky MMP, neboť lze očekávat, že by systém začal generovat velké množství převislých mandátů, které narušují proporcionalitu volebního systému.⁹⁰ Byla by tak ohrožena samotná podstata legitimacy volebního systému, neboť právě v jejím jádru leží proporcionalita zastoupení. Řešením v rámci zachování MMP může být:

1. ať už pravidelná či ad hoc korekce, tj. snížení počtu mandátů vyčleněných pro Jižní ostrov, nebo
2. změna systému výpočtu, tj. opuštění vazby mezi počtem všeobecných obvodů na Jižním ostrově na straně jedné a počtem maorských a všeobecných volebních obvodů na Severním ostrově na straně druhé.

Nevýhodou první možnosti je, že potenciálně může poskytovat prostor pro účelovou manipulaci s volebními obvody. Nicméně druhá alternativa – pomineme-li, že by jako základ sloužily maorské volební obvody, či všeobecné volební obvody na Severním ostrově – přináší nebezpečí nevyhnutelného vzniku takového volebního obvodu, či obvodů, který by svým územím zasahoval na území jak Severního tak Jižního ostrova. Přičemž toto se již děje v případě jednoho z maorských volebních obvodů.⁹¹ Určitou obranou v této záležitosti by však mohlo být zvýšení možné odchylky od průměrné velikosti volebního obvodu, nicméně cenou tohoto opatření by bylo snížení rovnosti hlasů jednotlivých voličů.

⁸⁹ Podrobněji o převislých mandátech, viz níže.

⁹⁰ Podrobněji k proporcionalitě i převislým mandátům níže.

⁹¹ Konkrétně se jedná o volební obvod Te Tai Tonga. Ten zcela pokrývá Jižní ostrov a malou částí svého území zasahuje i na Severní ostrov, na kterém se nachází zbylých 6 maorských volebních obvodů.

4. 1. 2. Volební formule

Nejprve jsou systémem prvního v cíli přiděleny mandáty v jednomandátových volebních obvodech. Následně jsou sečteny hlasy získané celostátními kandidátními listinami, přičemž pro vstup do skrutinia je coby *conditio sine qua non* stanovena nutnost dosažení uzavírací klauzule, která je stanovena na získání alespoň 5 % hlasů pro celostátní kandidátní listinu nebo na získání alespoň jednoho mandátu v jednomandátovém volebním obvodu.

Následně je na základě hlasů pro celostátní kandidátní listiny pomocí metody Sainte-Laguë⁹² určeno, kolik z celkového počtu 120 mandátů⁹³ je každá strana oprávněna obdržet. Od zjištěného údaje jsou odečteny mandáty, které strana již obdržela v jednomandátových volebních obvodech. Zbýlý počet mandátů, které je strana oprávněna obdržet, je přidělen její kandidátní listině. Popisovaný postup však může – a v praxi taky vede – ke vzniku tzv. „převislých mandátů“. Tento jev vzniká vždy, když strana získá v jednomandátových volebních obvodech více mandátů, než kolik je oprávněna získat na základě výsledku své celostátní kandidátní listiny. V takovém případě jsou mandáty straně přiděleny a o příslušný počet je navýšen počet poslanců Sněmovny reprezentantů pro dané volební období.

Kromě takto vzniklých mandátů je výsledek zcela určen metodou Sainte-Laguë. Tato favorizuje malé a střední strany (Lebeda 2008, 91-92), nicméně tento účinek je na Novém Zélandu prakticky zanedbatelný, neboť mandáty jsou distribuovány ve velmi velkém volebním obvodu. Jak je patrné z tabulky č. 6, v případě užití například d'Hondtova dělitele, by v rámci celkové distribuce mandátů došlo ke změně při přikázání pouhých 2 mandátů. A sice by si o mandát polepšily nejsilnější strany, tj. National a Labour Party, mandát získaný United Future by byl přidělen jako převislý, stejně jako 2 mandáty pro Maori Party, oproti jednomu pro téže

⁹² Tj. počet hlasů získaných každou z kandidátních listin je dělen stoupající řadou lichých čísel počínaje, tj. 1, 3, 5 atd. Takto vypočtené podíly jsou následně seřazeny sestupně dle své velikosti a kandidátním listinám s požadovaným množstvím nejvyšších podílů jsou přiděleny mandáty.

⁹³ Toto číslo je sníženo o počet mandátů získaných nezávislými kandidáty.

stranu při použití dělitele Sainte-Laguë. Celková rovnováha sil by v daném případě zůstala prakticky nezměněna. National Party by stále scházely 2 mandáty do nejmenší možné většiny.

Tabulka č. 6 – Sainte-Laguë vs. d'Hondt na příkladu voleb z roku 2011

Strana	V	S (skutečnost = Sainte- Laguë)	z toho převislé mandáty	S (d'Hondt)	z toho převislé mandáty	Změna
National Party	1 058 637	59		60		+ 1
Labour Party	614 935	34		35		+ 1
Green Party	247 370	14		14		-
New Zealand First Party	147 544	8		8		-
Maori Party	31 982	3	1	3	2	-
Mana	24 168	1		1		-
ACT New Zealand	23 889	1		1		-
United Future	13 443	1		1	1	-
Conservative Party	59 236					-
Aotearoa Legalise Cannabis Party	11 738					-
Democrats for Social Credit	1 714					-
Libertarianz	1 595					-
Alliance	1 209					-
TOTAL	2 237 460	121	1	123	3	2

Zdroj: Electoral Commission (www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

4. 1. 3. Uzavírací klauzule

Jak již bylo řečeno výše, uzavírací klauzule je stanovena následujícím způsobem, pro postup do skrutinia musí strana získat alespoň 5 % hlasů, nebo zvítězit alespoň v jednom z jednomandátových volebních obvodů. Tato konstrukce uzavírací klauzule může vést k do značné míry paradoxním situacím. Snad nejlepším příkladem jsou volby z roku 2008. Tento příklad zachycuje tabulka č. 7.

Můžeme v ní na příkladu ACT, Maori Party a New Zealand First vidět, tři odlišné případy fungování uzavírací klauzule. Žádná ze stran nedokázala získat 5 a více procent hlasů, nicméně jak ACT, tak Maori Party dokázaly získat mandát v jednomandátovém volebním obvodu, postoupily proto na rozdíl od New Zealand First do skrutinia. V něm již nebyl Maori Party

přikázán další mandát, neboť strana získala při 2,39 % hlasů pro kandidátní listinu 5 mandátů díky vítězství ve všech maorských volebních obvodech, ACT pak byly přikázány 4 mandáty. Ve výsledku tak byla ve Sněmovně reprezentantů zastoupena strana, která získala 3,65 % hlas (ACT), zatímco straně, která získala 4,07 % hlasů (New Zealand First) byl vstup do Sněmovny reprezentantů uzavírací klauzulí odepřen. Zároveň můžeme vidět, jak Maori Party dosáhla své výrazné nadreprezentace skrze specializaci na maorské volební obvody.

Tabulka č. 7 – Uzavírací klauzule ve volbách 2008

Strana	% V	S (electorate)	S (list)	S (total)	% S (total)	A
ACT	3,65	1	4	5	4,10	1,12
Maori	2,39	5	0	5	4,10	1,71
New Zealand First	4,07	0	0	0	0	0

Zdroj: Electoral Commission (www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

Mandáty z kandidátní listiny byly stranám, které nezískaly 5 % hlasů přikázány i v dalších volbách. V roce 1999 tak New Zealand First získala 4 mandáty, v roce 2002 putoval 1 mandát k progresivistům a v roce 2005 získala tímto způsobem 2 mandáty United Future a 1 mandát ACT.

Jak vidno uzavírací klauzule příliš nenapomáhá integraci sil ve Sněmovně reprezentantů. Volby v roce 2011 zároveň ukázaly, že politické strany se naučily fungování klauzule využívat k podpoře svých spojenců. Právě v roce 2011 byla zaznamenána a následně i v médiích uveřejněna nahrávka premiéra a leadera National Party Johna Key, který se domlouval s kandidátem ACT ve volebním obvodu Epsom Johnem Banksem na společné taktice obou stran v daném volebním obvodu. Cílem bylo, aby voliči obou zmíněných stran volili v jednomandátovém obvodu Bankse a svůj stranický hlas odevzdali National Party. ACT by tak postoupila do skrutinia a byla by k dispozici National Party coby koaliční partner. Navzdory prosáknutí celé záležitosti do médií a následkem toho vyvolaného skandálu John Banks zvítězil,

nicméně chabý volební výsledek, pouze ve výši 1,07 % hlasů, ve stranické části voleb nevedl k přikázání dodatečných mandátů pro ACT.

4. 1. 4. Převíslé mandáty⁹⁴

Jak již bylo řečeno výše, převíslé mandáty vznikají tehdy, když strana obdrží skrze vítězství v jednomandátových volebních obvodech více mandátů, než kolik jí přikáže volební formule, tj. výpočet metodou Sainte-Laguého dělitele. Dané mandáty jsou přesto straně přikázány a o jejich počet je navýšena celková velikost Sněmovny reprezentantů.

Příčinu jejich vzniku tak lze nalézt jednak v územní koncentraci elektorátu a zároveň v rozdělení hlasů, tzv. split votingu, kdy volič odevzdá hlas v jednomandátovém volebním obvodu kandidátovi odlišné strany, než které přidělí svůj druhý hlas. Pravděpodobnost vzniku převíslých mandátů pak roste s podílem jednomandátových volebních obvodů na celkovém počtu mandátů.

Pro demonstraci tohoto jevu si vypomůžeme malým příkladem zachyceným v tabulce č. 8. Předpokládejme, že do skrutinia postoupí 5 stran, ty si rozdělí hlasy v tabulce zachyceným způsobem. Celkem je potřeba alokovat 100 mandátů. Výsledný poměr mandátů přikázaných stranám metodou Sainte-Laguého dělitele je shodou okolností totožný s poměrem získaných hlasů, tj. došlo k naprosté proporcionalitě. Následně modelujme 3 situace, které se od sebe liší právě počtem jednomandátových volebních obvodů, ten je stanoven na 50, 70 a 90, přičemž tato absolutní čísla se shodují i s podíly jednomandátových volebních obvodů na celkovém počtu přidělovaných mandátů. A zároveň platí, že v těchto jednomandátových obvodech vždy zvítězila strana A nebo B, přičemž poměr jejich vítězství je ve všech případech v rámci nezbytného zaokrouhlení shodný. Vidíme tak, že v situaci č. 1, kdy bylo ustanoveno celkem 50 jednomandátových volebních obvodů, volební systém nevygeneroval žádné převíslé mandáty.

V situaci č. 2, tj. 70 jednomandátových volebních obvodů, již došlo ke vzniku 5 převíslých

⁹⁴ Chytilek, Šedo, Lebeda a Čaloud je nazývají „přesahujícími“ mandáty (Chytilek, Šedo, a další 2009), samotný Tomáš Lebeda pak „přebytkovými“ (Lebeda, Volební systémy 2011).

mandátů. A konečně v situaci č. 3, která předpokládá celkem 90 jednomandátových volebních obvodů, systém vygeneroval celkem 25 převislých mandátů, v důsledku čehož musel být parlament „zvětšen“ o celých 25 %.

Tabulka č. 8 – Příklad alokace převislých mandátů

Strana	% V	S (Sainte-Laguë)	Situace 1		Situace 2		Situace 3	
			S_e	S_m	S_e	S_m	S_e	S_m
A	35	35	27	0	38	3	48	13
B	30	30	23	0	32	2	42	12
C	20	20	0	0	0	0	0	0
D	10	10	0	0	0	0	0	0
E	5	5	0	0	0	0	0	0
CELKEM	100	100	50	0	70	5	90	25

Poznámka: S_e značí počet mandátů získaných v jednomandátových volebních obvodech, S_m pak počet převislých mandátů

Zdroj: Vlastní výpočet

V reálných podmínkách Nového Zélandu je situace samozřejmě odlišná. K vygenerování převislého mandátu došlo poprvé až ve čtvrtých volbách, ve kterých byl užit systém personalizovaného poměrného zastoupení, tj. v roce 2005. O 3 roky později již došlo k vygenerování 2 převislých mandátů a v posledních volbách, tj. v roce 2011, tento počet klesl zpět na jeden převislý mandát. Dlužno poznamenat, že ve všech případech byla příjemcem převislého mandátu, respektive mandátů, Maori Party. Přehledně všechny situace zachycuje tabulka č. 9. Zároveň v ní můžeme vidět i dopad převislých mandátů na proporcionalitu. Ten je vypočítán na základě Loosemore-Hanby indexu⁹⁵, kdy je nejprve vypočten Loosemore-Hanby index pro skutečnou situaci a následně pro situaci bez přikázání převislého mandátu, tj. straně je mandát odebrán a o patřičný počet je i snížen celkový počet mandátů, opraven je výpočet podílu mandátů a na základě takto získaných dat vypočten Loosemore-Hanby index pro nově vzniklou situaci. Jak vidno, vliv převislých mandátů na celkovou proporcionalitu systému je zanedbatelný. Loosemore-Hanby index fakticky vyjadřuje procentuální změnu distribuce

⁹⁵ Podrobněji viz níže.

mandátů oproti procentuální distribuci hlasů. Vliv převislých mandátů se v tomto ohledu pohybuje v řádu pouhých desetin promile.

Tabulka č. 9 – Převislé mandáty

Volby	Převislých mandátů celkem	Recipient	Vliv na proporcionalitu	L-H index bez převislých mandátů	L-H index ve skutečnosti
2005	1	Maori Party	+0,07	2,08	2,15
2008	2	Maori Party	+0,03	6,65	6,68
2011	1	Maori Party	+0,04	5,40	5,44

Zdroj: Electoral Commission (www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

V neposlední řadě je v souvislosti s převislými mandáty potřeba zmínit, že jejich existence je vlastní systému personalizovaného poměrného zastoupení. Představují proto určitou překážku jeho případnému rozšíření, neboť právě kvůli nim je nezbytné, aby Ústava nebo i jiné relevantní právní předpisy počítaly s proměnlivou velikostí parlamentu, respektive orgánu, pro jehož volbu je systém personalizovaného poměrného zastoupení užit. Tento problém je však přesto řešitelný a to v podstatě 2 základními cestami:

1. Snížení pravděpodobnosti vzniku převislých mandátů:
 - a. snížení podílu jednomandátových volebních obvodů na celkovém počtu mandátů;
 - b. užití některé z metod volební kvóty na místo metody Sainte-Laguë, kdy by převislé mandáty byly odečteny od nerozdělených mandátů mezi prvním a druhým skrutiniem;⁹⁶
 - c. zvýšení uzavírací klauzuli, například tak, že by do skrutinia vstupovaly pouze strany, které získají alespoň 5 % hlasů, na jejich případně úspěšné kandidáty

⁹⁶ Nicméně převislé mandáty by stále mohly vzniknout v důsledku distribuce mandátů ve druhém skrutiniu. Počet mandátů ve druhém skrutiniu přidělovaných by totiž byl snížen pouze o převislé mandáty vzniklé v důsledku přikazování mandátů ve skrutiniu prvním.

v jednomandátových volebních obvodech by se pohlíželo stejně jako na nezávislé.⁹⁷

2. Eliminace převislých mandátů:

- a. zpětné odebrání mandátů stranám s nejmenšími vypočtenými podíly, či v případě metod volební kvóty zpětné odebrání mandátů přidělených v rámci 2. skrutinia⁹⁸ – v obou případech postupné odebrání „odzadu“ tj. počínaje posledně přikázaným mandátem.

Nutno podotknout, že zpětné odebírání mandátů lze považovat za přinejmenším právně problematické, nicméně jedná se o jediný zaručený nástroj eliminace převislých mandátů.

Zajímavým prvkem novozélandského systému personalizovaného poměrného zastoupení jsou doplňovací volby. V případě jeho předobrazu, tj. volebního systému pro volby německého Spolkového sněmu se totiž nepoužívají.⁹⁹ Doplňovací volby dle článku 129 Electoral Act 1993 vyhlásí Govenner-General do 21 dnů poté, co Speaker Sněmovny reprezentantů oznámí uprázdnění mandátu v jednomandátovém volebním obvodu. V případě uprázdnění mandátu přiděleného v listinné části nastupuje do Sněmovny reprezentantů další kandidát v pořadí na kandidátní listině.

Konání doplňovacích voleb lze chápat jako jisté reziduum systému prvního v cíli, které však narušuje logiku systému personalizovaného poměrného zastoupení. Zanedbáme-li v tuto chvíli případný vznik převislých mandátů, znamená každá situace, kdy v doplňovacích volbách zvítězí jiná strana než ta, která do té doby držela příslušný mandát, posun v proporcionalitě

⁹⁷ Tj. došlo by odpočtu takto alokovaných mandátů od mandátů přikazovaných metodou dělitele Sainte-Laguë, kteréžto pravidlo platí právě v případě zvolení nezávislých kandidátů, viz výše.

⁹⁸ Což ovšem nemusí nezbytně přinést absolutní eliminaci, neboť v tomto ohledu je problematický fakt, že metody volebních kvót přidělují v 1. skrutiniu všechny mandáty najednou, kdežto metody volebního dělitele přidělují mandáty vždy ve vypočteném pořadí (pomineme-li nahodilé situace, kdy dojde k naprosté shodě výše vypočtených podílů).

⁹⁹ Uprázdňené mandáty přidělené z listiny jsou doplněny dalším kandidátem v pořadí na listině a stejným způsobem jsou doplňovány uprázdněné z nominální složky, tj. získané v jednomandátovém volebním obvodu.

systému. Dojde totiž k situaci, kdy jedna strana získá více mandátů, než k jakému zisku ji opravňuje výpočet metodou Sainte-Laguë, druhá strana naopak ztratí mandát, který jí byl přiřčen výpočtem metodou Sainte-Laguë. Je totiž potřeba si uvědomit, že je-li strana A oprávněna získat například 50 mandátů, přičemž zvítězí například ve 49 jednomandátových volebních obvodech a následně jeden z jejich poslanců, kteří byli zvoleni v jednomandátovém volebním obvodu, rezignuje, a strana následně neuspěje v doplňovacích volbách, bude disponovat ve Sněmovně reprezentantů „pouhými“ 49 mandáty, tj. bude porušena zásada fair aplikace proporční volební formule v mezistranické úrovni.

Německé řešení, tj. doplňování převislých mandátů z kandidátní listiny, se v tomto světle jeví jako příhodnější. Na druhou stranu však s sebou nese problém, kdy po určité části volebního období není část elektorátu reprezentována poslancem zvoleným v příslušném jednomandátovém volebním obvodu. Z kandidátní listiny totiž může nastoupit jako náhradník kandidát místně příslušný zcela jinému volebnímu obvodu, bez jakýchkoli vazeb na volební obvod, ve kterém došlo k uprázdnění mandátu. Elektorát zároveň nebude reprezentován na základě své volby. Což lze chápat jako určitou nerovnost politické reprezentace. Nejčistším řešením by proto bylo vytvoření systému náhradníků, kteří by byli voleni zároveň s kandidátem v průběhu parlamentních voleb.

Nutno podotknout, že v praxi na Novém Zélandu doposud nedošlo k tomu, že by v doplňovacích volbách zvítězila jiná strana nebo osoba než ta, která držela mandát v předchozím období. Celkem proběhlo v období po zavedení MMP 6 doplňovacích voleb. V roce 1998 byl na místo rezignovaného premiéra Jima Bolgera z National party ve volebním obvodu Taranaki-King Country zvolen kandidát téže strany Shane Ardern. Další doplňovací volby se konaly až o 6 let později, tj. v roce 2004, ve volebním obvodu Te Tai Hauauru. Tyto souvisely s rozhodnutím Tariany Turii opustit řady Labour Party a založit vlastní stranu. Turia proto rezignovala na mandát, který opět získala v doplňovacích volbách, nyní však již v dresu

Maori Party. V roce 2009 nahradil odcházející labouristickou premiérku Helen Clarek ve volebním obvodu Mount Albert David Shearer z téže strany. Další střídání v rámci Labour Party proběhlo v roce 2010, kdy ve volebním obvodu Mana nahradil Kris Faafoi rezignovavšího Winnieho Labana. A konečně v roce 2011 pak proběhly hned dvoje doplňovací volby, nejprve byl ve volebním obvodu Botany zvolen na místo Pansy Wong její kolega z National Party Jami-Lee Ross. Ve volebním obvodu Te Tai Tokerau pak byl v doplňovacích volbách znovuzvolen odpadlík od Maori Party Hone Harawira, který doplňovací volby pojal primárně jako součást své politické propagace související s ustavením jeho strany Mana. Pomineme-li tak fenomén politického odpadlictví v případě Tariany Turii a Honeho Harawiry, nedošlo nikdy ke změně distribuce mandátů mezi politickými stranami.

4. 2. MMP v politologické teorii

V politologické literatuře neexistuje jednoznačná shoda na klasifikaci systému personalizovaného poměrného zastoupení. Toto pramení patrně ze skutečnosti, že volební systém má smíšený charakter svých vstupů, ale produkuje poměrné volební výsledky (Chytilík, Šedo, a další 2009, 212). Sartori v souvislosti s německým volebním systémem, který lze považovat za určitým způsobem modelový případ MMP, kritizuje jeho chápání coby systému smíšeného, a doslova zdůrazňuje, že: „německý systém¹⁰⁰ je třeba chápat v podstatě jako systém poměrného zastoupení, který nabízí (u poloviny členů Bundestagu) výběr osob“ (Sartori 2001, 32). Pomineme-li název komory a podíl osob, jichž se týká personalizace, pak tatáž slova bezesbytku platí i o volebním systému pro volbu Sněmovny reprezentantů na Novém Zélandu.

Ve shodě se Sartorim argumentují i Chytilík, Šedo, Lebeda a Čaloud, kteří zdůrazňují právě poměrnou distribuci všech mandátů, kdy je většinový prvek tvořen prakticky ad hoc pouze převislými mandáty. Jako příklad autorů, kteří považují systém personalizovaného poměrného zastoupení za smíšený, pak uvádějí Shugarta a Wattenberga, Massicotteho a

¹⁰⁰ Tj. systém personalizovaného poměrného zastoupení.

Blaise, Klímu či Cabadu a Ženíška (Chytilík, Šedo, a další 2009, 213). Domnívám se, že otázka klasifikace, či zde možná přesněji zařazení, neboť je nezpochybnitelné, že volební systém se coby celek chová proporčně, respektive přesně v souladu s nastavením proporční části,¹⁰¹ je nepochybně důležitá, nicméně v rámci zkoumání jeho účinků v případě Nového Zélandu dosti podružná, neboť tyto účinky by byly a budou shodné, ať už volební systémy zařadíme do jakékoli kategorie. Osobně se však přikláním k pojetí Sartoriho a českých politologů Chytilík, Šeda, Lebedy a Čalouda.

S klasifikací volebního systému však souvisí ještě jeden drobný problém. Tím je chápání jeho nominální a listinné složky, či chcete-li přikazování mandátů v jednomandátových volebních obvodech a z kandidátní listiny. Maxmilián Strmiska, který mj. klasifikuje personalizovaný poměrný systém na Novém Zélandu coby smíšený (Strmiska 2004, 74), v této věci hovoří o tom, že: „Makrosystémový reduktivní účinek systému ‚prvního v cíli‘ je zřejmý, stejně jako je zřetelný kompenzační charakter celého systému a v této souvislosti i podíl, resp. vliv ‚proporční‘ složky na míru parlamentního zastoupení ‚třetích stran‘ (Strmiska 2004, 86). Toto pojetí je však nezbytné označit za chybné, neboť k reduktivnímu účinku systému prvního v cíli nedochází. Neboť všechny mandáty jsou alokovány poměrným způsobem. Za reduktivní účinek pak nelze považovat ani případný vznik převislých mandátů. Jedinou součástí volebního designu, která je při volbách Sněmovny reprezentantů schopna generovat reduktivní účinky, je uzavírací klauzule.¹⁰²

Co se týče „kompenzačního charakteru“, je situace o něco složitější. Patrně metoda odpočtu již získaných mandátů vede Tomáše Lebedu k tomu, že mandáty alokované v poměrné části označuje jako „kompenzační“ (Lebeda 2011, 623). Nicméně toto pojmenování může působit zavádějícím způsobem. Neboť v pravdě stranám není v dané složce nic kompenzováno,

¹⁰¹ I v systému personalizovaného poměrného zastoupení by bylo možné dosahovat značně disproporčního výsledků. A to například tak, že by kandidátní listiny byly podávány v rámci malých (řekněme okolo 5 mandátů) volebních obvodů.

¹⁰² Viz výše.

naopak jsou v ní rozdělovány všechny mandáty, tj. strana obdrží počet mandátů odpovídající jejímu volebnímu výsledku, při použití poměrné volební formule. Slovo kompenzace naopak implikuje jistý zisk výměnou za určitou penalizaci či zmírnění následků. Případně bychom mohli mluvit i o kompenzaci v rámci souboje ve více politických arénách. V podmínkách, kdy je užitá metoda Sainte-Laguého dělitele, která mírně zvýhodňuje malé a středně velké strany na úkor velkých stran¹⁰³ (Lebeda 2008, 91-92, Chytilík, Šedo, a další 2009, 197), bychom tak jako kompenzační mandáty měli označovat mandáty přidělené velkým stranám.

Dále je potřeba náležitě zdůraznit, že hlasy, které nebyly efektivně využity ve volbě v jednomandátovém volebním obvodu, již dále do žádných výpočtů nevstupují, mluvit o kompenzaci je i proto sporné. A v neposlední řadě je potřeba znovu připomenout, že volič disponuje dvěma hlasy, kdy jedním rozhoduje o osobě svého lokálního reprezentanta a druhým o celkovém složení parlamentu. I proto se plně ztotožňuji se Sartorim, že personalizované poměrné zastoupení¹⁰⁴ je vedle preferenčního hlasování a systému jednoho přenosného hlasu jednou ze tří možností, jak v rámci poměrného volebního systému zajistit personalizaci volby (Sartori 2001, 31). Ostatně právě proto se domnívám, že systém personalizovaného poměrného zastoupení by měl být řazen k poměrným volebním systémům.¹⁰⁵

Sartori zároveň hovoří o tom, že si většina voličů neuvědomuje, že důležitější je druhý hlas¹⁰⁶ (Sartori 2001, 33-34). V tomto kontextu je více než zajímavý výzkum připomínaný Jeffreyem A. Karpem, v rámci kterého byli voliči dotazováni, který ze svých hlasů považují za důležitější. Nejnovější údaje nabízené Karpem pocházejí z roku 1998 v případě Německa¹⁰⁷ a z roku 2002 v případě Nového Zélandu. Respondenti byli v obou případech dotazováni jak před

¹⁰³ Přesnější by možná bylo hovořit o stranách slabých, středně silných a silných, ale to už je z mojí strany patrně přílišný purismus.

¹⁰⁴ Minimálně v podobě, jak je známe z Nového Zélandu.

¹⁰⁵ A zároveň by mělo být jasně rozlišováno mezi systémy typu MMP a AMS.

¹⁰⁶ Tj. hlas pro kandidátní listinu.

¹⁰⁷ Přičemž data operují se západním a východním Německem.

volbami tak po nich. V západním Německu se výzkumu zúčastnilo 1011 respondentů, z nichž hlas pro kandidátní listinu považovalo za důležitější 48 % před volbami a 58 % po volbách. Naproti tomu za důležitější považovalo hlas v jednomandátovém volebním obvodu 31 % respondentů před volbami a 21 % po volbách.¹⁰⁸ Ve východním Německu se pak průzkumu zúčastnilo 519 respondentů před volbami a 564 po volbách. I zde považoval největší podíl respondentů za důležitější hlas pro kandidátní listinu, 40 % před a 44 % po volbách. Hlas v jednomandátovém volebním obvodu považovalo za důležitější 19 %, respektive 11 % respondentů. 27 % respondentů před a 35 % po volbách pak považovalo za stejně důležité oba hlasy. A konečně na Novém Zélandu jak před volbami, tak po volbách označila za důležitější hlas pro stranu nadpoloviční většina z robustního vzorku 3741 respondentů před volbami a 5659 respondentů po volbách, konkrétně se jednalo o 52 % respektive 56 %. Naproti tomu za důležitější považovalo hlas v jednomandátovém volebním obvodu před volbami 39 % respondentů a po volbách pouhých 11 %. Za stejně důležité pak oba hlasy považovalo 8 % respondentů před volbami a 29 % po volbách¹⁰⁹ (Karp 2005, 4). Nejnovější data zpracovaná novozélandskou Electoral Commision¹¹⁰ v souvislosti s volbami 2008 pak ukazují, že za důležitější považovalo hlas pro kandidátní listinu 52 % respondentů povolebního šetření, oproti pouhým 6 % těch, kteří považovali za důležitější hlas v jednomandátovém volebním obvodu. Pro úplnost dodejme, že 39 % respondentů považovalo oba hlasy za stejně důležité (Colmar Brunton 2009, 70).

Vidíme, že uvědomělost voličů stoupá po volbách, tj. v době poté, co již odevzdali své hlasy. Nicméně na základě předložených dat již nelze automaticky předpokládat, že většina voličů považuje hlas pro kandidátní listinu za méně důležitý.

¹⁰⁸ Pro úplnost dodejme, že 22 % před volbami a 21 % po volbách považovalo oba hlasy za stejně důležité, zbylí respondenti odpověděli „nevím“.

¹⁰⁹ Dopočet do 100 % tvoří i zde odpovědi „nevím“, které dosáhly podílu ve výši 2 % v předvolebním a 4 % v povolebním šetření.

¹¹⁰ Šetření proběhlo na vzorku 1218 respondentů.

4. 3. Účinky

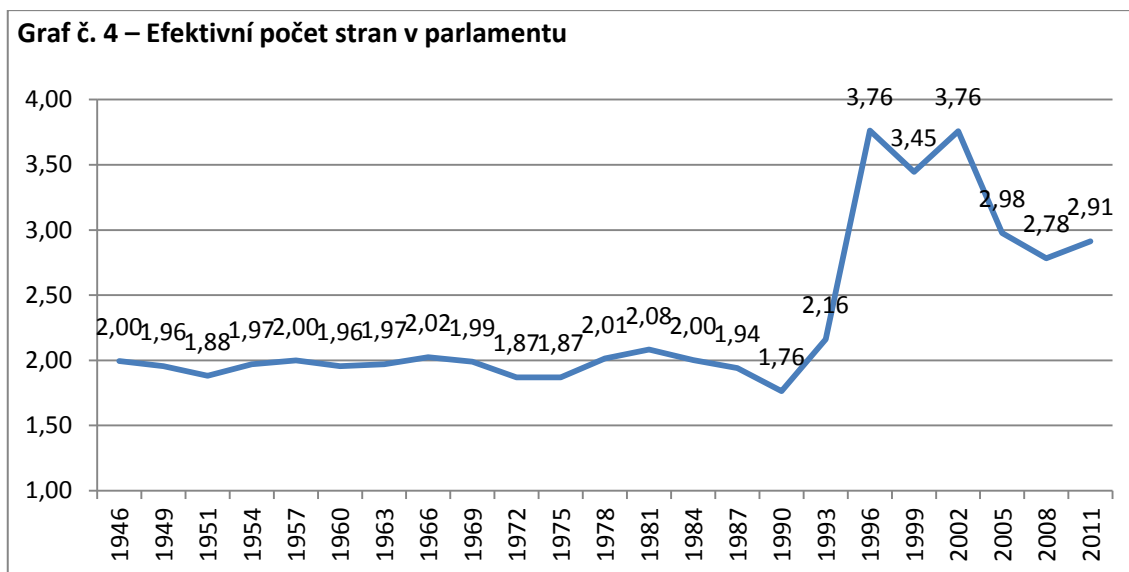
4. 3. 1. Parlamentní štěpení 1993-1996

První účinky zavedení systému personalizovaného poměrného zastoupení se projevily ještě v parlamentu zvoleném dle starého volebního systému v roce 1993. Celkem se v tomto volebním období odštěpilo od své mateřské strany 9 poslanců zvolených za National a 4 za Labour Party. V roce 1995 společně založilo 7 odpadlíků (4 původně z National, 3 z Labour) středovou stranu United New Zealand, která ve stranickém systému přežívá do dnešních dnů, nicméně po několika sloučeních s dalšími subjekty již pod značkou United Future. Další 2 poslanci zvolení za National Party založili Right of Centre¹¹¹, Graeme Lee, další z poslanců National Party, založil taktéž roku 1995 Christian Democrat Party a konečně celkem 3 poslanci, 2 z National a jeden z Labour Party v průběhu funkčního období přešli k opoziční New Zealand First. Nutno podotknout, že vedení National Party nestálo secesionistickým snahám svých poslanců v cestě, naopak je podporovalo ve vidině zisku koaličních partnerů, jejichž budoucí potřebnost správně předpokládali v podmínkách poměrných volebních výsledků (Mulgan a Aimer 2004, 118).

4. 3. 2. Efektivní počet stran a změna vládnutí

V makrorovině si můžeme účinek tranzice od systému prvního v cíli k MMP nejprve ilustrovat pomocí analýzy efektivního počtu stran přítomných ve Sněmovně reprezentantů. Z grafu č. 4, který tento ukazatel zachycuje pro celé období počínaje rokem 1946 vidíme, že po celou éru fungování systému prvního v cíli se efektivní počet stran pohyboval těsně okolo dvou. Přejít k MMP však s sebou přinesl konec dvojstranického formátu a zároveň razantní zvýšení efektivního počtu stran přítomných ve Sněmovně reprezentantů. Ten se nejprve pohyboval okolo hodnoty 3,5 v období 1996-2005 a následně poklesl na hodnoty těsně pod 3.

¹¹¹ Před volbami v roce 1996 přejmenovanou na New Zealand Conservative Party.

Právě zvýšení počtu relevantních stran a s tím související nutnost vzniku koaličních a menšinových kabinetů přestavovaly největší změnu, kterou lze spojovat s novým volebním systémem. V podmínkách nového volebního systému totiž žádná ze stran nedosáhla sama na většinu mandátů v parlamentu. Dokonce ani National Party v roce 2011, kdy získala v podmínkách poměrného volebního systému poměrně obtížně uvěřitelných 47,31 % hlasů, ty však byly přetaveny v zisk „pouhých“ 59 ze 161 mandátů. Přehledně jsou všechny vlády v období platnosti MMP zachyceny v tabulce č. 10.

Vidíme, že po prvních volbách se moci chopila koaliční vláda National a New Zealand Party vedená nejprve Jimem Bolgerem a následně Jenny Shipley¹¹². V roce 1998 však naplno propukly v koalici spory, které vyústily ve štěpení v New Zealand First. National následně zbytek volebního období dovládla s odpadlíky z New Zealand First, kteří založili stranu Mauri Pacific.¹¹³ Co do svého typu představují všechny 3 tyto vlády příklady minimální vítězné koalice ve smyslu počtu subjektů, zároveň lze říci, že strany byly i ideologicky propojené.¹¹⁴

¹¹² První premiérka Nového Zélandu.

¹¹³ Další příklad, že odpadlictví a politické přeběhlictví není jen ryze český fenomén.

¹¹⁴ Což je však tvrzení, které vzhledem k charakteru stranického systému Nového Zélandu poněkud postrádá smysl, neboť nelze vždy jednoznačně určit pozice všech subjektů, v daném případě vyvstává otázka nezapojení United. Byla „přeskočena“ nebo stála nalevo od New Zealand First. Obecně je

Tabulka č. 10 – Kabinety Nového Zélandu od voleb v roce 1996 do současnosti

Období	Premiér	Složení vlády	Typ vlády
1996-1997	Jim Bolger	National + New Zealand First	Koaliční - minimální vítězná koalice
1997-1998	Jenny Shipley	National + New Zealand First	Koaliční - minimální vítězná koalice
1998-1999	Jenny Shipley	National + Mauri Pacific	Koaliční - minimální vítězná koalice
1999-2002	Helen Clark	Labour + Alliance s podporou Greens	Koaliční menšinová
2002-2005	Helen Clark	Labour + Progressive s podporou Greens a United Future	Koaliční menšinová s nadměrnou podporou
2005-2008	Helen Clark	Labour + Progressive + New Zealand First s podporou United Future a Greens	Koaliční menšinová
2008-dosud*	John Key	National s podporou ACT, United Future a Maori Party	Menšinová s nadměrnou podporou

*Stav k 14. 5. 2012

Poznámka: červeně jsou pro přehlednost podbarveny vlády vedené Labour party, modře pak vlády pod vedením National Party

Po volbách 1999 přichází éra Helen Clarke a jejích menšinových vlád. Tj. v období 1999 až 2002 zemi spravuje koalice Labour Party a Alliance, která je podporována zelenými. Po volbách 2002 střídají Alliance v pozici „junior partnera“ labouristů progresivisté vedeni zakladatelem Alliance Jimem Andertonem¹¹⁵, vedle zelených v tomto období podporuje vládu i United Future. Vládní aranžmá pokračuje i po volbách v roce 2005 s tím, že je do koalice „přibrána“ New Zealand First. Po volbách 2008 i 2011 jsme pak svědky vzniku menšinové vlády v čele s Johnem Key, která je podporována ACT, United Future a Maori Party.

Výrazem „podporuje“ hojně užitým v předchozím odstavci mám přítom vždy na mysli fakt, že byla podepsána dohoda o podpoře vlády, přičemž záměrně neuvádím termín tolerance,

zejména problém určit jednoznačnou pozici New Zealand First, neboť se do značné míry jedná o reprezentantku populistické pravice, která je však schopná koalovat jak s National, tak s Labour Party.

¹¹⁵ Koaliční spolupráce pokračuje a dochází pouze k transformaci uvnitř jednoho ze subjektů. Tj. progresivisté vystoupili z Alliance, která ve volbách nezískala zastoupení ve Sněmovně reprezentantů.

neboť tyto dohody se na Novém Zélandu tradičně označují „confidence & support agreement“ a zahrnují nejen podporu v hlasování o důvěře, ale i při hlasováních o rozpočtu.

Co se velikosti většiny ve sněmovně týče, pak stojí za pozornost, že jak vláda Helen Clark v letech 2002 až 2005, tak vlády Johna Key po roce 2008 byly sice menšinové, ale dohodu o své podpoře uzavřely s nadměrným počtem subjektů. Což jak labouristům, tak National Party zajistilo, respektive zajišťuje dodatečný manévrovací prostor při získávání parlamentní podpory pro své návrhy a zároveň i tlumí sílu opoziční kritiky.

Vznik menšinových vlád s nadměrnou podporou lze vnímat zvláště v posledních letech jako určité specifikum Nového Zélandu. Je přitom usnadněn vůbec systémem vládnutí na Novém Zélandu, kdy obdobně jako například v Británii existuje řada vládních úřadů a zejména pak pozice ministrů mimo kabinet a právě tyto pozice může premiér, respektive leader sestavující vládu, nabídnout menším partnerům výměnou za podporu svého kabinetu. Zároveň existují i pozice „přidružených ministrů“¹¹⁶, které lze taktéž nabídnout při koaličním a jiném vyjednávání. Přičemž je pravidlem, že každý ministr včetně premiéra¹¹⁷ vykonává správu hned několika ministerstev či vládních úřadů, případně je přidruženým ministrem. Například v současnosti ministry mimo kabinet jsou v současnosti leadeři všech uskupení podporujících vládu Johna Key.¹¹⁸

¹¹⁶ V originále „associate minister“

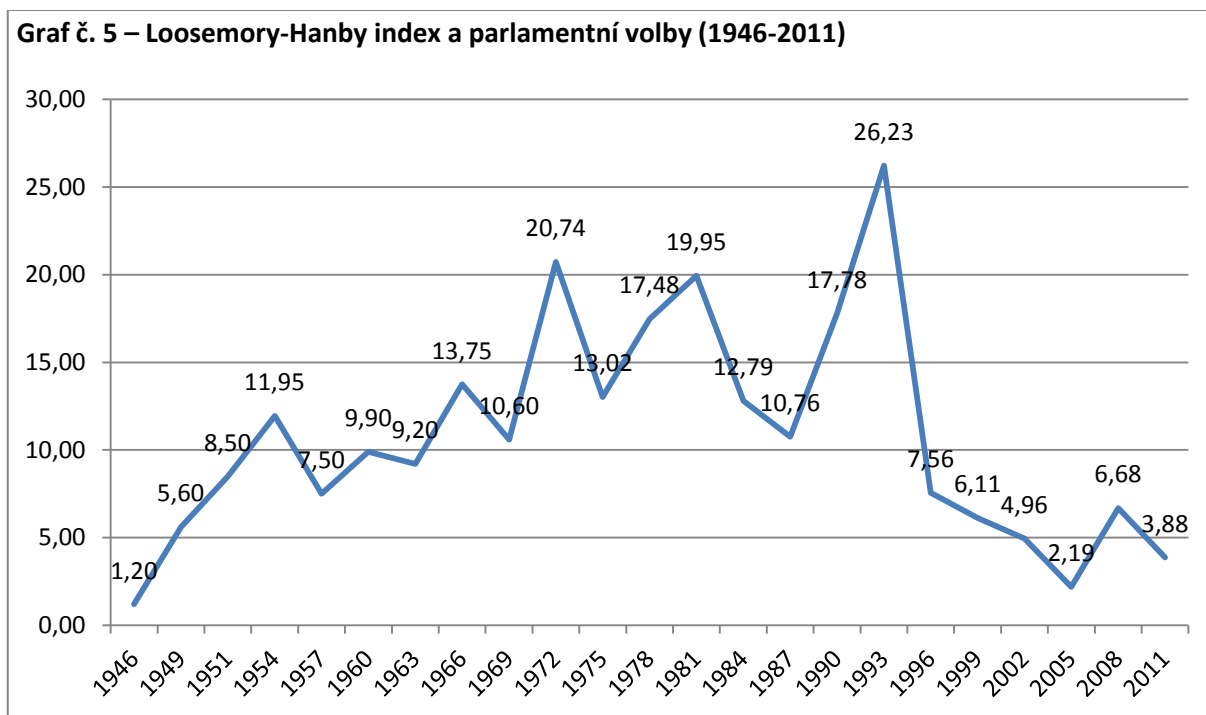
¹¹⁷ Například Robert Muldoon vykonával po celou dobu, kdy byl premiérem (1975-1984) zároveň i funkci ministra financí.

¹¹⁸ Konkrétně se jedná o následující portfolia: Peter Dunne (United Future): ministr příjmů, přidružený ministr zdraví a přidružený ministr památkové péče. John Banks (ACT): ministr reformy regulace, přidružený ministr obchodu, ministr malého podnikání, přidružený ministr vzdělání. Pita Sharples (Maori Party): ministr maorských záležitostí, přidružený ministr oprav, přidružený ministr vzdělání. Tariana Turia (Maori Party): ministryně pro záležitosti hendikepovaných, ministryně pro Whanau Ora, přidružená ministryně zdravotnictví, přidružená ministryně sociálního rozvoje a zaměstnanosti, přidružená ministryně pro bytovou politiku, přidružená ministryně terciárního vzdělávání, dovedností a zaměstnanosti.

Výhodou nadměrné podpory je vyšší stupeň vládní stability a zároveň toto uspořádání umožňuje nižší potřebu tuhé stranické disciplíny při hlasování, neboť jednotlivé složky koalice mohou hlasovat odlišně a tím si zachovat kredit u svých voličů.

4. 3. 3. Proporcionalita

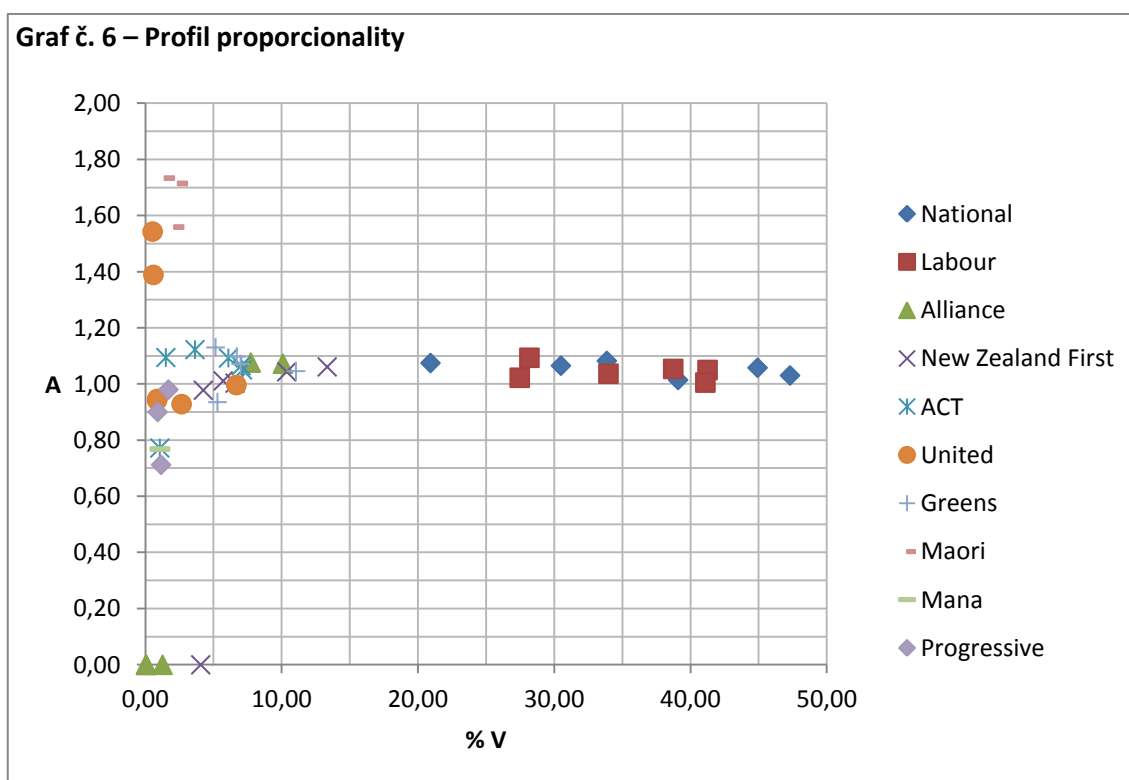
Další zásadní změnu se zavedením MMP můžeme pozorovat v oblasti proporcionality. Za účelem jejího měření použijeme Loosemore-Hanby Index¹¹⁹. V grafu č. 5 můžeme vidět kontinuální nárůst disproporcionality vrcholící hodnotou 26,23 v roce 1993. Ta je následována strmým pádem spojeným právě se zavedením MMP. Bez zajímavosti jistě není, že v poválečném období vykazoval vůbec nejvyšší míru proporcionality volební výsledek ve volbách roku 1946, kdy v podmínkách systému prvního v cíli dosahoval Loosemore-Hanby index hodnoty pouhých 1,2 – tedy téměř čisté proporcionality. Toto zjištění by nám mělo být určitým mementem, že i systém prvního v cíli je schopen na centrální úrovni generovat proporcionalní výsledky.

¹¹⁹ Standardní nástroj měření proporcionality volebních systémů. Pro jeho hodnoty platí, že: 0 = absolutní proporcionalita a 100 = absolutní disproporcionalita (Lebeda 2006, Chytilík, Šedo, a další 2009, 81-82).

Při pohledu na proporcionalitu volebního designu můžeme použít jako další z analytických nástrojů profil proporcionality, který ve své práci *Seats & Votes* představili Taagepera se Shugartem (Taagepera a Shugart 1989). Profil proporcionality kombinuje *advantage ratio*¹²⁰, jehož hodnoty nanáší na osu y s volebním ziskem vyjádřeným procentem hlasů nanášeným na osu x. Díky profilu proporcionality jsme tak schopni snáze zjistit, které volební strany má volební systém tendenci zvýhodňovat. Připomeňme, že hodnoty *advantage ratio* převyšující 1 značí nadreprezentaci, analogicky hodnoty nižší než 1 značí podreprezentaci.

V našem případě použítá data zahrnují veškeré volební výsledky uvedených stran ve všech parlamentních volbách, jichž se účastnily počínaje rokem 1996, tedy prvními volbami, ve kterých bylo užito MMP.

Ze sestaveného profilu proporcionality, viz graf č. 6, vidíme, že volební systém se chová velmi poměrně vůči všem stranám, kdy naprostá většina bodů se nachází v intervalu hodnot *advantage ratio* od 0,9 do 1,1. V segmentu nad 20 % volebního zisku, ve kterém nalezneme

¹²⁰ $A = \frac{s}{v}$

všechny výsledky National a Labour a zároveň žádné výsledky jiné než těchto dvou stran, vidíme, že volební systém se choval velmi proporcčně a nezvýhodňoval silné strany.

Naopak v segmentu slabých stran, tj. do 5 % volebního zisku vidíme do značné míry nahodilé chování volebního systému vůči slabým stranám. Na první pohled však v tomto segmentu upoutá velké zvýhodnění. Jedná se ve dvou případech o United a ve třech případech o Maori Party. U United se jednalo o situace z voleb v letech 1999 a 2011, kdy strana dosáhla velmi nízkých volebních zisků¹²¹, ale její leader Peter Dunne dokázal zvítězit v jednomandátovém volebním obvodu, čímž strana překročila uzavírací klauzuli. A metoda dělitele Sainte-Laguë jí následně přikázala právě jeden mandát, nejednalo se tak o přidělení mandátu převislého. Právě to je pak příčinou silné nadreprezentace v případě Maori Party., která takto získala 1 mandát v roce 2002, 2 mandáty v roce 2005 a opět 1 mandát v roce 2011. Bez těchto mandátů by hodnoty advantage ratio Maori Party v uvedených letech činily v chronologickém pořadí: 1,17; 1,03 a 1,16. Byly by tedy poměrně blízko proporcionalitě. Dodejme, že k určitému zvýhodnění či naopak znevýhodnění vlivem působení volebního systému dojde téměř vždy, neboť vyplývá z nemožnosti přidělovat zlomky mandátů.

Přehledně zaznamenává všechny volební výsledky včetně procentuálního vyjádření získaných mandátů v období systému personalizovaného poměrného zastoupení a vypočtené hodnoty advantage ratio tabulka č. 11.

Tabulka č. 11 – Volby se systémem personalizovaného poměrného zastoupení

Strana		1996	1999	2002	2005	2008	2011
National	% V	33,87	30,50	20,93	39,10	44,93	47,31
	S	44	39	27	48	58	59
	% S	36,67	32,50	22,50	39,67	47,54	48,76
	A	1,08	1,07	1,08	1,01	1,06	1,03
Labour	% V	28,19	38,74	41,26	41,10	33,99	27,48
	S	37	39	52	50	43	34
	% S	30,83	40,83	43,33	41,32	35,25	28,10
	A	1,09	1,05	1,05	1,01	1,04	1,02

¹²¹ Ve výši 0,54 % hlasů v roce 1999 a 0,60 % v roce 2011.

Pokračování tabulky č. 11							
Strana		1996	1999	2002	2005	2008	2011
Alliance	% V	10,10	7,74	1,27	0,07	0,08	0,05
	S	13	10	0	0	0	0
	% S	10,83	8,33	0,00	0,00	0,00	0,00
	A	1,07	1,08	0,00	0,00	0,00	0,00
New Zealand First	% V	13,35	4,26	10,38	5,72	4,07	6,59
	S	17	5	13	7	0	8
	% S	14,17	4,17	10,83	5,79	0,00	6,61
	A	1,06	0,98	1,04	1,01	0,00	1,00
ACT	% V	6,10	7,04	7,14	1,51	3,65	1,07
	S	8	9	9	2	5	1
	% S	6,67	7,50	7,50	1,65	4,10	0,83
	A	1,09	1,07	1,05	1,09	1,12	0,77
United	% V	0,88	0,54	6,69	2,67	0,87	0,60
	S	1	1	8	3	1	1
	% S	0,83	0,83	6,67	2,48	0,82	0,83
	A	0,95	1,54	1,00	0,93	0,94	1,39
Greens	% V		5,16	7,00	5,30	6,72	11,06
	S		7	9	6	9	14
	% S		5,83	7,50	4,96	7,38	11,57
	A		1,13	1,07	0,94	1,10	1,05
Maori	% V				2,12	2,39	1,43
	S				4	5	3
	% S				3,31	4,10	2,48
	A				1,56	1,71	1,73
Mana	% V						1,08
	S						1
	% S						0,83
	A						0,77
Progressive	% V			1,70	1,16	0,91	
	S			2	1	1	
	% S			1,67	0,83	0,82	
	A			0,98	0,71	0,90	
Ostatní	% V	7,51	6,02	3,63	1,25	2,39	3,33
CELKEM	% V	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
	S	120	110	120	121	122	121
	% S	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Zdroj: Electoral Commission (www.elections.org.nz) a vlastní výpočet

5. Budoucnost personalizovaného poměrného zastoupení

5. 1. Referendum 2011

Otázka podoby volebního designu zůstala v e veřejném diskursu živá i po zavedení systému personalizovaného poměrného zastoupení. V debatě byli přirozeně velice aktivní odborníci, které měla Electoral Commision snahu do celého procesu zapojit. V roce 2000 tak byla odborníky pro Electoral Commision kupříkladu zpracována obsáhlá zpráva, na jejíž přípravě se podílely přední politologické autority, které se problematice personalizovaného poměrného systému na Novém Zélandu dlouhodobě věnují, jako například Jack Vowles, Peter Aimer, Susan Banducci či Jeffrey Karp.¹²² Diskuse nakonec vedla ke svolání nového referenda, které se uskutečnilo 26. listopadu 2011. V něm se voliči vyslovili většinou 57,77 % hlasů pro zachování volebního systému personalizovaného poměrného zastoupení proti 42,23 % hlasů pro jeho změnu.¹²³

Zároveň voliči obdobně jako v roce 1992 vybírali ve druhé otázce předložené v referendu, který z volebních systémů preferují v případě změny. Alternativní návrhy přitom zůstaly shodné jako v případě referenda z roku 1992.¹²⁴ Nejpopulárnější alternativou referenda se stal návrat k systému prvního v cíli, pro který hlasovalo 46,66 % voličů. Na druhém místě se umístilo navrstvení se ziskem 24,14 % hlasů, následované STV s 16,73 % a alternativním hlasováním s 12,47 % voličských hlasů.

V případě, že by některá z alternativ uspěla, proběhlo by v roce 2014 referendum, ve kterém by voliči dostali možnost vybrat si mezi ní a MMP, obdobně jako v roce 1993, kdy vybírali mezi MMP a FPTP. Namísto toho začaly v souladu s ustanoveními inkorporovanými

¹²² Diskutované návrhy a revize pojednávám níže.

¹²³ Voliči v referendu připojovali svůj hlas k jednomu ze dvou předkládaných výroků: 1) Volím pro zachování systému personalizovaného poměrného zastoupení. 2) Volím pro změnu k jinému volebnímu systému.

¹²⁴ Viz výše.

přímo do zákona, kterým bylo referendum vypsáno¹²⁵, probíhat práce na revizi MMP, kterými byla pověřena Electoral Commission, přičemž závěrečná zpráva včetně doporučení má být hotová k 31. říjnu 2012 (Elections New Zealand 2011).

5. 2. Předpokládané dopady variantních řešení

Dopady případné změny je poměrně obtížné modelovat. Bylo by možné sestavit nejrůznější modely, ty by však vždy nezbytně nutně stály na hodnověrně neodůvodnitelných předpokladech. Stávající systém totiž předpokládá dva kategorické hlasy, zatímco hned 2 alternativy počítají s ordinálním hlasováním a další 2 s jednomandátovými volebními obvody, jejichž hranice neznáme. Vypovídací schopnost jakýchkoli modelů by proto byla pochybná a bez větší hodnoty. Přesto je záhodno představit, alespoň v maximální možné míře odůvodnitelné hypotézy.

V případě návratu systému prvního v cíli lze očekávat, že by tranzice proběhla úspěšně, bez vysokého podílu propadlých hlasů, neboť voliči jeho působení znají z nedávné historie a jsou si proto vědomi jeho reduktivních účinků. Lze proto, očekávat, že omezující účinek volebního systému by se dostavil ve významné podobě již v prvních volbách. V úrovni stranického systému by tento návrat s sebou pravděpodobně přinesl návrat k dvojstranickému formátu. Otázkou je, nakolik a jak by taková tranzice poznamenala legitimitu volebního, ale i stranického systému, obzvláště v případě, kdyby byl návrat odsouhlasen pouze těsnou většinou, se lze domnívat, že by legitimita byla silně zpochybněna, a oprávněně pochybovat o udržitelnosti tohoto řešení.

K návratu k dvojstranickému formátu by patrně vedlo i zavedení alternativního hlasování. National disponuje dominantním postavením na pravici. Na levici je situace složitější – zejména ve světle posledních voleb, ve kterých dokázali zelení získat 11,06 % hlasů, nicméně vzhledem k tomu, že se pozičně nacházejí nalevo od Labour Party, která je svou silou převyšuje

¹²⁵ Electoral Referendum Act 2010.

více než dvojnásobně, lze předpokládat integraci levé části politického spektra a volební podporu Labour Party. Výsledkem zavedení alternativního hlasování v rovině stranického systému by však mohlo být i zachování určité duality v levé části spektra obdobně jako v případě pravice v Austrálii. Avšak jak zdůrazňují Chytilek, Šedo, Lebeda a Čaloud, z důvodu malého množství případů užití tohoto volebního systému je problematické systematizovat jeho účinky (Chytilek, Šedo, a další 2009, 130).

Přechod k STV by s sebou patrně přinesl vlivem nezbytného zavedení malých volebních obvodů, dle návrhu o velikosti od 3 do 7 mandátů, přičemž největší množství obvodů mělo být pětimandátových (The Royal Commission on Electoral System 1986, 44), reduktivní účinky. V praxi by tak mohl znamenat návrat jednobarevných většinových vlád, či alespoň matematické umožnění jejich vzniku. Stejně důsledky – avšak s vyšší pravděpodobností – lze pak očekávat i v případě zavedení systému navrstvení. V něm by totiž poměrná složka – vzhledem k tomu, že je navržena v rozsahu pouhých 25 % celkového počtu mandátů – sloužila jako nástroj zajištění reprezentace slabých stran. Jak STV, tak systém navrstvení by však mohl poskytnout prostor pro velké vydírání ze strany volebně slabých stran, na jejichž vůli by mohl záviset osud většiny, obzvláště v situacích, kdy by National a Labour dosáhly výsledků v obdobné výši.

5. 3. Debata o změně

Podstatným rysem debaty o změně či zachování MMP je, že se v ní značně uplatňuje normativní přístup. Zároveň můžeme v rámci debaty vidět 2 proudy, jednak je vedena diskuse o samotné podstatě volebního systému, tj. spor se vede o preferovanou variantu řešení bez ohledu na současný stav věcí, a zároveň probíhá diskuse o možnostech optimalizace fungování systému personalizovaného poměrného zastoupení.

Aktivní příznivci zachování MMP sdružení v iniciativě Campaign for MMP argumentovali zejména rovností hlasů při MMP, dokladováním, že MMP vede k přesnějšímu

obrazu společnosti a dále zdůrazňovali, že změna s sebou přinese nestabilitu a že MMP lze dále vylepšit, což by se mělo zkusit dříve, než se přistoupí ke změně (Campaign for MMP 2011).

Naproti tomu odpůrci sdružení v iniciativě Vote for Change, vědomi si potřeby předložit pozitivní alternativu, soustředili vedle kritiky MMP na podporu volebního systému navrstvení. Zdůrazňovali přitom zejména údajně přílišný vliv slabých stran v systému personalizovaného poměrného zastoupení¹²⁶ a obecně kritizovali i vzrůstající vliv politických stran na úkor jednotlivých poslanců v éře MMP, které přece jen vyžaduje vyšší míru stranické disciplíny než FPTP (Vote for Change 2011).

Nutno podotknout, že na obou stranách zaznívalo značné množství demagogických argumentů a obě iniciativy se pokoušely ovlivnit hlasování voličů skrze známé osobnosti¹²⁷. Obě kampaně jsou bezesporu zajímavé z hlediska marketingu, nejsou však podstatné ani relevantní z hlediska práce o volebních systémech. Zajímavá na celé věci je dále skutečnost, že politické strany stály mimo daný spor, jehož řešení ponechali na voličích. Ze změny volebního systému se tak v roce 2011 nestal předmět ostrého střetu politických stran, což je podstatné z hlediska legitimacy systému vybraného v referendu, které je vždy ze své povahy hrou s nulovým součtem, kdy vítěz bere vše a fakticky neexistuje prostor pro kompromis ani pro jeho účinné hledání, jako tomu může být ve standardní parlamentní práci.

¹²⁶ V tomto světle je zajímavá jejich podpora navrstvení, protože v něm by spíše než v MMP hrozilo, že o složení většiny bude rozhodovat jedna malá strana. Svým způsobem paradoxní výhodou MMP je totiž právě existence poměrně velkého množství marginálních stran, ze kterýchsi vítězný subjekt může vybírat své koaliční partnery (často v duchu římského „divide et impera“) a zároveň nemusí záviset na jediné možné koaliční spolupráci. Toto potvrzuje právě i skutečnost posledních let, kdy od roku 2008 existuje menšinová vláda s nadměrnou podporou ve Sněmovně reprezentantů nebo i situace z let 2002 až 2005, kdy existovala dokonce na první pohled bizarní, ale v praxi velice stabilní menšinová koaliční vláda s nadměrnou podporou ve Sněmovně reprezentantů, obojí viz výše.

¹²⁷ Zachování MMP tak kupříkladu podporoval Anton Oliver, někdejší kapitán „All Blacks“ (ragbyové reprezentace Nového Zélandu).

5. 4. Probíhající revize MMP

V důsledku referenda z listopadu 2011 v současné době probíhá odborná revize volebního systému. Mandát Electoral Commission je stejně jako okruh otázek, kterými se má zabývat, stanoven týměž zákonem, kterým bylo vypsáno referendum.¹²⁸

Tématy, která budou podrobována revizi, jsou:

1. uzavírací klauzule;
2. proces určování počtu jednomandátových volebních obvodů;
3. převislé mandáty;
4. duální kandidatura, tj. souběžná kandidatura ve volebním obvodu a na kandidátní listině a zároveň i kandidatura poslanců zvolených z kandidátní listiny v doplňovacích volbách¹²⁹;
5. charakter kandidátní listiny.

Zapovězena čl. 76, odst. 3 pak je revize počtu poslanců Sněmovny reprezentantů i otázka reprezentace Maorů.

Co se uzavírací klauzule týče, tak dle dostupných informací Electoral Commission zvažuje navrhnout její snížení na 4 % hlasů, od čehož si slibuje další zvýšení proporcionality volebního systému a tím pádem i snížení počtu propadlých hlasů. Toto snížení je přitom zvažováno variantně se zachováním nebo naopak zrušením druhé možnosti vstupu do skrutinia, tj. získání alespoň jednoho mandátu v jednomandátovém volebním obvodu. V reálných situacích by se změna týkala voleb v roce 1996 a 2008. V prvním případě by platnost uzavírací klauzule ve výši 4 % umožnila vstup Christian Coalition, která získala v daných volbách 4,33 % hlasů, ve druhém případě by pak zachovalo získání mandátů pro New Zealand First, která ve

¹²⁸ Tj. Electoral Referendum Act 2010.

¹²⁹ Existuje zde teoretické nebezpečí kumulace mandátů v případě, že by v doplňovacích volbách zvítězil poslanec zvolený z kandidátní listiny. Jedná se však spíše o technický a snadno odstranitelný problém. K problematice doplňovacích voleb podrobněji výše, ve zvláštní kapitole.

volbách v roce 2008 získala 4,1 % hlasů (Electoral Commission 2012a). Doplňme, že s výší 4 % počítal i původní návrh Royal Commission on Electoral System.

Electoral Commission si je – zdá se – dobře vědoma problematičnosti stávajícího procesu určování počtu jednomandátových volebních obvodů a jeho dlouhodobé udržitelnosti a pokusí se navrhnout řešení tohoto problému.¹³⁰

Ve věci převislých mandátů bude Electoral Commission srovnávat současnou úpravu s dvěma alternativami, přičemž jedna je shodná s výše prezentovanou metodou eliminace převislých mandátů. Druhou zvažovanou variantou je naopak další ad hoc zvýšení velikosti Sněmovny reprezentantů v souvislosti s vytvořením mechanismů alokace mandátů, jejichž účelem by mělo být kompenzovat vliv převislých mandátů. Takovéto řešení by však dle mého soudu dále zbytečně prohloubilo složitost volebního designu výměnou za velmi nízký pozitivní přínos.

Snad nejzávažnější diskutovanou oblastí je charakter kandidátních listin, kdy se Electoral Commission bude zabývat případným zavedením preferenčních hlasů, před kterým však odborníci varují, neboť by dále zvýšilo složitost volebního designu, mohlo zmást voliče a znejistit roli nominální a listinné složky MMP (Vowles, a další 2002, 184).

Electoral Commission má své závěry předat ministru spravedlnosti nejpozději k 31. říjnu 2012. Následně s nimi bude seznámena Sněmovna reprezentantů, která rozhodne o dalším postupu.

¹³⁰ Viz výše.

Závěr

Volební systémy hrály zásadní úlohu v mnoha momentech utváření a vývoje stranického systému Nového Zélandu. Změna od systému prvního v cíli, která byla navíc uskutečněna referendem, byla razantní co do kvality, nicméně i proto, že byla obsáhle prodiskutována na odborné i laické úrovni, proběhla bez větších komplikací a nezpůsobila krizi vládnutí. Novozélandský personalizovaný poměrný systém se ukazuje jako velmi proporční volební design, navíc přes svou složitost je i poměrně dobře předvídatelný.

Pouze v segmentu do 5 % volebního zisku vykazuje tendence silně nadreprezentovat strany specializované na určité volební obvody, v praxi zejména Maori Party. Tento jev však souvisí se stávající podobou úpravy převislých mandátů. Právě tato oblast volebního systému v současné době prochází revizí. Ostatně důraz na odborný přístup, nízký stupeň politizace ze strany politických stran a rozsáhlé zapojení veřejnosti lze vnímat jako určité charakteristické vlastnosti novozélandské volební reformy i současného dění okolo volebního systému. Aktuálně probíhající revize, která má za cíl zlepšit fungování volebního systému, stejně jako jeho soustavné a usilovné zkoumání činí z Nového Zélandu příklad země, která si uvědomuje důležitost svého volebního systému a snaží se o něj doslova pečovat.

To může pramenit i z důvodu, že zavedení personalizovaného poměrného zastoupení pomohlo řešit určitou krizi vnímání politiky, stranického systému a obecně legisty, ve svých důsledcích s sebou přineslo zvýšení počtu relevantních stran, návrat k vysoké míře proporcionality¹³¹ a zejména změnu v praxi vládnutí. Od jednobarevných vlád se Nový Zéland posunul k vládám koaličním a menšinovým. Jako fenomén posledních let¹³² pak lze vnímat existenci jednobarevné menšinové vlády s nadměrnou podporou ve Sněmovně reprezentantů,

¹³¹ I v prvních poválečných letech vykazoval systém prvního v cíli vysoce proporční výsledky, proto „návrat“.

¹³² Konkrétně od roku 2008.

tj. má uzavřenou dohodu o podpoře při hlasováních o důvěře a o rozpočtu s přebytečným množstvím partnerů.

Vysoká roztržitost parlamentu často vede k politické nestabilitě,¹³³ nicméně novozélandský případ naznačuje, že soužití silných stran s nemalým množstvím stran marginálních může, patrně vlivem nízké polarizace, vést k vysoké stabilitě vládnutí, protože vládnoucí strana může obratně manévrovat a je hůře vydíratelná.

Nevýhodu volebního systému personalizovaného poměrného zastoupení pak lze spatřovat především v jeho komplexnosti a s tím spojené náročnosti na pochopení. Výměnou za to však poskytuje kombinaci toho nejlepšího z obou světů, tedy nominálního a listinného hlasování. Přitom je velmi flexibilní a lze jej nastavit, aby se choval velmi proporčně nebo aby naopak poskytoval pobídky k politické integraci.

¹³³ Snad nejlepším případem je Polsko po volbách v roce 1991.

Resumé

Zavedení systému personalizovaného poměrného zastoupení vedlo k návratu k velmi proporčním volebním výsledkům, k nárůstu počtu relevantních stran, a tím následně i ke vzniku praxe koaličních menšinových vlád. Zároveň přechod k personalizovanému poměrnému zastoupení, který se udál po rozhrnutí v referendu, pomohl vyřešit určitou krizi vnímání politiky související s předchozím systémem prvního v cíli. V současné době je v otázkách volebního systému na Novém Zélandu kladen velký důraz na odbornost diskuse, široké zapojení veřejnosti a naopak nízké zapojení politických stran. Aktuálně prochází volební systém revizí, jejímž cílem je dále zlepšit jeho fungování.

Summary

Implementation of mixed member proportional electoral system returned New Zealand towards highly proportional electoral results and raised the number of relevant political parties and thus created the praxis of coalition and minority cabinets. Transition to mixed member proportional electoral system, which occurred as a result of referenda, also helped to solve a certain crisis of polity perception connected to first past the post system, which was that time in use. In New Zealand there is currently a high emphasis on expertise and public involvement in the matters of electoral system and contrary only a small part is played by political parties. These days the electoral system is being reviewed with an effort to improve further its functioning.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 – Vývoj počtu poslanců v letech 1853 až 1969

Tabulka č. 2 – Parlamentní volby 2008 a 2011

Tabulka č. 3 – Volby 1853 až 1902 a vícemandátové volební obvody

Tabulka č. 4 – Volby 1978 a 1981

Tabulka č. 5 – Počty jednomandátových volebních obvodů

Tabulka č. 6 – Sainte-Laguë vs. d'Hondt na příkladu voleb z roku 2011

Tabulka č. 7 – Uzavírací klauzule ve volbách 2008

Tabulka č. 8 – Příklad alokace převislých mandátů

Tabulka č. 9 – Převislé mandáty

Tabulka č. 10 – Kabinety Nového Zélandu od voleb v roce 1996 do současnosti

Tabulka č. 11 – Volby se systémem personalizovaného poměrného zastoupení

Graf č. 1 – Vývoj počtu poslanců v letech 1965 až 1993

Graf č. 2 – % hlasů pro Social Credit Party

Graf č. 3 - Součet hlasů pro National a Labour in %

Graf č. 4 – Efektivní počet stran v parlamentu

Graf č. 5 – Loosemory-Hanby index a parlamentní volby (1946-2011)

Graf č. 6 – Profil proporcionality

Použitá literatura

Obecné zdroje

Atkinson, Neill. *Adventures in Democracy - A History of the Vote in New Zealand*. Dunedin: University of Otago Press, 2003.

Caramani, Daniele. *The Societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815. Electoral Results By Constituencies*. London: Macmillan, 2000.

Duverger, Maurice. „Duverger's Law: Forty Years Later.“ In *Electoral Laws and their Political Consequences*, autor: Arendt Lijphart a Bernard (eds.) Grofman. New York: Agathon Press, 1986.

Duverger, Maurice. *Political Parties - First Edition*. London: Methuen, 1954.

—. *Political Parties - Second Edition*. London: Methuen, 1959.

Hayward, Janine. „The Treaty and the Constitution.“ In *New Zealand - Government & Politics, 5th ed.*, autor: Raymond Miller (ed.), 105-113. Melbourne: Oxford University Press, 2010.

Hrabánková, Barbora. *Osobnost Boženy Vikové-Kunětické : (1862-1934); ved. dipl. práce Irena Štěpánková*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2000.

Chytilek, Roman. „Belgie.“ In *Politické strany moderní Evropy*, autor: Maxmilián Strmiska, Vít Hloušek, Lubomír Kopeček a Roman Chytilek, 124-138. Praha: Portál, 2005.

Chytilek, Roman, Jakub Šedo, Tomáš Lebeda, a Dalibor Čaloud. *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009.

James, Colin. „National.“ In *New Zealand - Government & Politics, 5th ed.*, autor: Raymond Miller (ed.), 486-496. Melbourne: Oxford University Press, 2010.

Katz, Richard. „Why are There so Many (or so Few) Electoral Reforms?“ In *The Politics of Electoral Systems*, autor: Michael Gallagher a Paul Mitchell. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Lebeda, Tomáš. „Volební systémy.“ In *Úvod do studia politiky*, autor: Miroslav et al. Novák, 600-637. Praha: Slon, 2011.

—. *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum, 2008.

Lijphart, Arend. *Democracies*. New Haven: Yale University Press, 1984.

Mulgan, Richard. „The elective dictatorship in New Zealand.“ In *New Zealand Politics in Perspectives, 3rd ed.*, autor: Hyam Gold (ed.), 513-532. Auckland: Longman Paul, 1992.

Mulgan, Richard, a Peter Aimer. *Politics in New Zealand - Third Edition*. Auckland: Auckland University Press, 2004.

Novák, Miroslav. „Strany a stranické systémy.“ In *Úvod do studia politiky*, autor: Miroslav et al. Novák, 548-599. Praha: Slon, 2011.

—. *Systémy politických stran*. Praha: Slon, 1997.

Parkinson, John. „Decision-making by Referendum.“ In *New Zealand - Government & Politics, 5th ed.*, autor: Raymond Miller (ed.), 571-584. Melbourne: Oxford University Press, 2010.

Reynolds, Andrew, Ben Reilly, a Andrew Ellis. *Electoral System Design: the New IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA, 2005.

Sartori, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: Slon, 2001.

Strmiska, Maxmilián. „Volební reformy a transformace stranických systémů v Itálii, Japonsku a na Novém Zélandu (Teoreticko-metodologická východiska a možnosti srovnávací analýzy).“ In

Volební a stranické systémy - ČR v mezinárodním srovnání, autor: Miroslav, Lebeda, Tomáš Novák (eds.), 66-87. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2004.

Taagepera, Rein, a Matthew Soberg Shugart. *Seats & Votes. The Effects and Determinants of Electoral System*. New Haven: Yale University Press, 1989.

Vowles, Jack, Peter Aimer, Jeffrey Karp, Susan Banducci, Raymond Miller, a Ann Sullivan. *Proportional Representation On Trial*. Auckland: Auckland University Press, 2002.

Periodické zdroje

Bolger, James. „New Zealand Adopts PR: A Prime Minister's View.“ *Policy Options*, červenec 2001: 25-30.

Bowler, Shaun, Jeffrey A. Karp, a Todd Donovan. „Strategic coalition voting: Evidence from New Zealand.“ *Electoral Studies*, 2010: 1-8.

Karp, Jeffrey A. „Political knowledge about electoral rules: Comparing mixed member proportional systems in Germany and New Zealand.“ *Electoral Studies*, 2005: 1-17.

Massicotte, Louis, a André Blais. „Mixed electoral systems a conceptual and empirical survey.“ *Electoral Studies*, Vol. 19, No. 3, 1999: 341-366.

Wallace, John. „Reflections on Constitutional and Other Issues Concerning Our Electoral System: the Past and the Future.“ *Political Science*, Vol. 54, No. 1, 2002: 47-65.

Další zdroje

Campaign for MMP. *Why Keep MMP?* 27. květen 2011. <http://www.voteforchange.org.nz/> (přístup získán 15. duben 2012).

Colmar Brunton. „Final results: Voter and non-voter satisfaction survey 2008.“ *Elections New Zealand*. 11. únor 2009. http://www.elections.org.nz/files/Voter_and_non-voter_satisfaction_survey_2008_2.pdf (přístup získán 15. duben 2012).

Elections New Zealand. *Electoral timeline*. 13. duben 2005.

<http://www.elections.org.nz/study/education-centre/history/history-timeline.html> (přístup získán 5. prosinec 2011).

—. *MMP Review*. 13. prosinec 2011. <http://www.elections.org.nz/elections/2011-general-election-and-referendum/mmp-review.html> (přístup získán 14. prosinec 2011).

—. *Referenda*. 20. březen 2009.

<http://www.elections.org.nz/elections/referendum/referendums.html> (přístup získán 21. listopad 2011).

Electoral Commission. *Basis for eligibility for lists seats (The thresholds)*. 2012a.

<http://www.mmpreview.org.nz/the-issues/overview/basis-eligibility-list-seats-thresholds> (přístup získán 1. květen 2012).

—. *MMP Review*. 2012b. <http://www.mmpreview.org.nz/why-review> (přístup získán 20. duben 2012).

Foster, Bernard John. „Second Ballot System (1908–13).“ *An Encyclopaedia of New Zealand*.

22. duben 2009. <http://www.teara.govt.nz/en/1966/government-parliamentary-elections/9> (přístup získán 5. prosinec 2011).

Inter-parliamentary Union. *IPU Parline database*. 20. listopad 2011.

<http://www.ipu.org/parline-e/> (přístup získán 20. listopad 2011).

The Royal Commission on Electoral System. *Report of the Royal Commission on Electoral System - Towards a Better Democracy*. 1986.

Vote for Change. *About*. 13. květen 2011. <http://www.voteforchange.org.nz/> (přístup získán 10. duben 2012).

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Seznam zkratk

Příloha č. 2 – Vzor hlasovacího lístku pro volby do Sněmovny reprezentantů

Příloha č. 3 – Aktuální jednomandátové volební obvody a jejich vítězové ve volbách v roce 2011

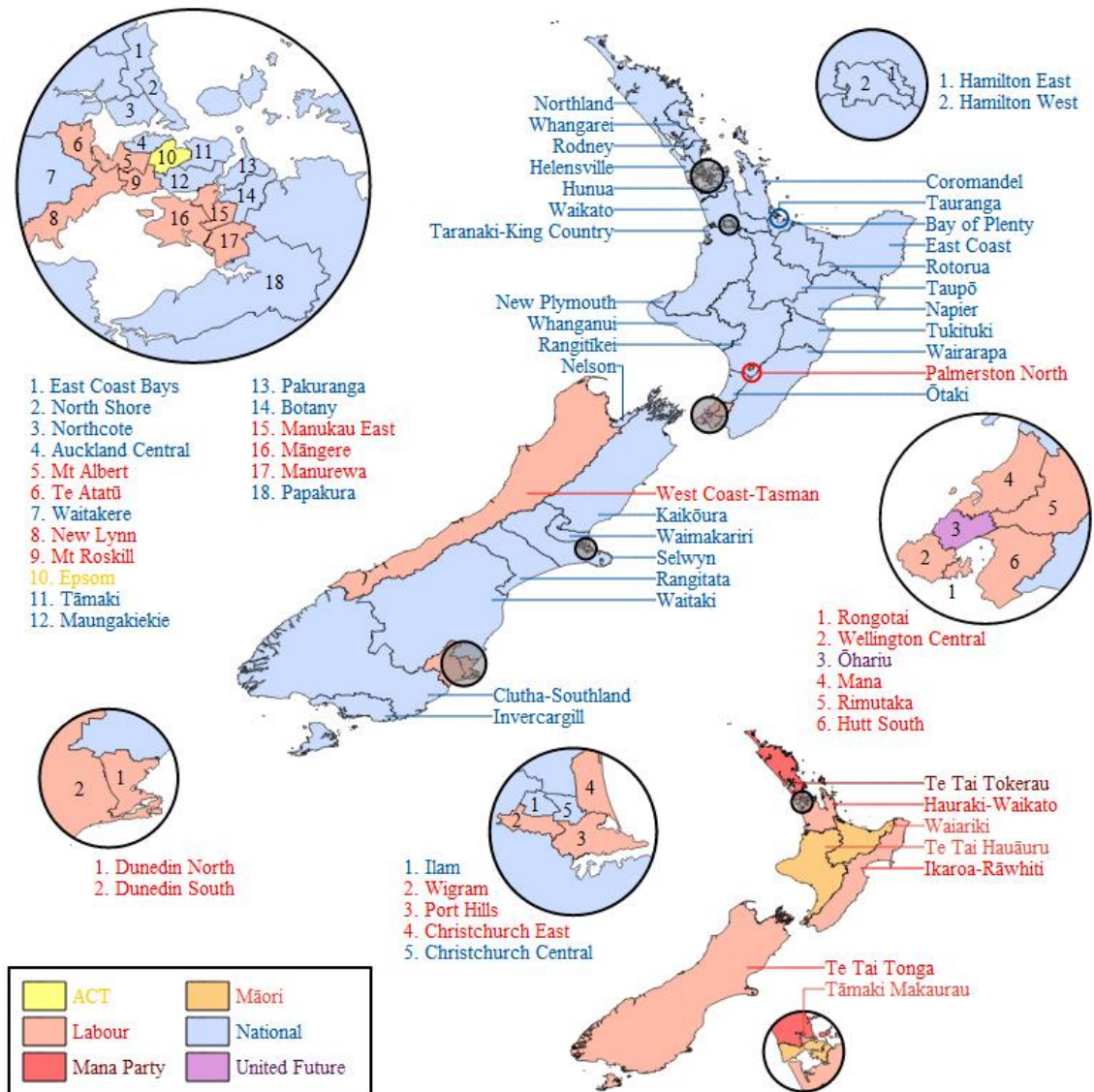
Příloha č. 4 – Vzor hlasovacího lístku pro referendum o volebním systému v roce 2011

Příloha č. 1 – Seznam zkratk

A	Advantage ratio
ACT	Asociation of Consumers and Taxpayers; Asociace zákazníků a daňových poplatníků
AMS	Additional Member System; Systém dodatečných členů
AV	Alternative vote; Alternativní hlasování
FPTP	First-past-the-post; Systém prvního v cíli
H	Celkový odevzdaný počet platných hlasů
L-H	Loosemore-Hanby index
index	
M	Magnitude; velikost volebního obvodu vyjádřena mandáty
MMP	Mixed-member proportional; Systém personalizovaného poměrného zastoupení
q	kvóta
S	počet mandátů (v absolutní hodnotě)
s	podíl mandátů (v procentuálním vyjádření)
STV	Single transferable vote; Systém jednoho přenosného hlasu
TRS	Two-round system; Dvoukolový většinový systém
V	počet hlasů (v absolutní hodnotě)
v	podíl hlasů (v procentuálním vyjádření)
VO	Volební obvod

Příloha č. 3 – Aktuální jednomandátové volební obvody a jejich

vítězové ve volbách v roce 2011

Příloha č. 4 – Vzor hlasovacího lístku pro referendum o volebním systému z roku 2011

Referendum on New Zealand's Voting System

Explanation

1. You may vote in **both Part A and Part B** or you may vote in **only Part A** or **only Part B**.
2. Vote by putting a tick in the circle next to the option you choose.

Part A

Should New Zealand keep the Mixed Member Proportional (MMP) voting system?

Vote for only one option

Vote Here

I vote to keep the MMP voting system	○
I vote to change to another voting system	○

Part B

If New Zealand were to change to another voting system, which voting system would you choose?

Vote for only one option

Vote Here

I would choose the First Past the Post system (FPP)	○
I would choose the Preferential Voting system (PV)	○
I would choose the Single Transferable Vote system (STV)	○
I would choose the Supplementary Member system (SM)	○

Final Directions

- If you spoil this voting paper, return it to the officer who issued it and apply for a new paper.
- After voting, fold this voting paper so that its contents cannot be seen and **place it in the referendum ballot box**.
- You must not take this voting paper out of the polling place.